

Koncepce rodinné politiky

verze 22. prosince 2016

Úvod.....	1
Struktura této Koncepce	1
Funkce a definice rodiny	2
Cíle a principy Koncepce	3
Návaznost na ostatní koncepční materiály	4
Uplatňování této Koncepce.....	5
A. Analýza situace rodin	6
Trend č. 1: Pokles porodnosti.....	6
Trend č. 2: Stárnutí populace	8
Trend č. 3: Změna struktury rodin	8
Trend č. 4: Ženy jsou vzdělanější než muži	10
Trend č. 5: Různá zaměstnanost dle pohlaví a věku	11
Trend č. 6: Zvyšující se chudoba rodin s dětmi.....	14
B. Co rodiny od státu očekávají	17
C. Česká rodinná politika v mezinárodním srovnání	20
D. Co rodiny potřebují.....	22
Startovací byty a důstojné bydlení pro seniory	22
Dostupná a kvalitní péče o děti	23
Podpora stabilních partnerských a rodinných vztahů	28
Státní podpora flexibilních forem práce	29
Úprava mateřské a rodičovské	32
Účast rodičů pečujících o děti do čtyř let v systému sociálního pojištění.....	34
Přesunutí prostředků ze slevy na manžela/manželku do přímé podpory rodin s dětmi	36
Navýšení přídavků na děti.....	37
Porodné pro každé dítě.....	37
Podpora při vymáhání výživného	38
Novomanželské půjčky	39
Dlouhodobé ošetřovné	40
Podpora neformální péče	41
Příprava na demografický vývoj	42
Služby pro domácnost.....	43
Systematická spolupráce s kraji a obcemi.....	44
Dostupná asistovaná reprodukce	45
Dostupná antikoncepce	47
Důstojné porody	48
Podpora zapojení mužů do péče	50
Snížení rozdílů v odměňování.....	51
Odborná komise pro rodinnou politiku	53

Úvod

STRUKTURA TÉTO KONCEPCE

Příprava Koncepce	Koncepce rodinné politiky (dále jen „Koncepce“) byla zpracována Ministerstvem práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) ve spolupráci s Odbornou komisí pro rodinnou politiku, ¹ která byla ustanovena v souladu s Programovým prohlášením vlády ² za účelem zajištění dlouhodobého a systémového řešení rodinné politiky v ČR. Opatření v této Konceptci jsou zacílena na tzv. funkční rodiny s dětmi či jinými závislými členy, ³ na podporu ohrožených rodin s dětmi se pak zaměřuje Národní strategie ochrany práv dětí a Národní strategie rozvoje sociálních služeb.
Struktura Koncepce	Tato Koncepce je logicky členěna do šesti kapitol. V úvodu je definována rodina a její funkce, dále jsou stanoveny cíle a principy rodinné politiky a popsána návaznost na další koncepční materiály – jak na předchozí dokumenty z oblasti rodinné politiky, tak z ostatních, úzce souvisejících politik. V závěru této kapitoly je popsáno uplatňování Koncepce.
Část A: Socio-ekonomické a demografické trendy	V části A následuje Analýza současné situace rodin, kde jsou popsány základní socioekonomické a demografické trendy týkající se českých rodin. Těchto šest základních trendů ukazuje, jak velmi se česká rodina a tedy i česká společnost proměňuje.
Část B: Co rodiny chtějí	V části B jsou popsány základní hodnotové orientace a přání českých rodin, které vyplývají dlouhodobě z výzkumů veřejného mínění a sociologických šetření. Jedná se o inovativní kapitolu této Koncepce, postoje obyvatelstva doposud v programových dokumentech rodinné politiky reflektována nebyly.
Část C: Osvědčené zkušenosti ze zahraničí	V části C je popsána pozice ČR v podpoře rodin v mezinárodním srovnání, jedná se o osvědčené postupy zejména ze zemí OECD, které vykazují nejvyšší spokojenost rodin ale také nejvyšší také porodnost.
Část D: Navrhovaná opatření	Poslední a nejdůležitější kapitola této Koncepce je část D, která se věnuje návrhům naplňování specifických cílů Koncepce a konkrétních opatření, která povedou ke zlepšení situace rodin v České republice. Všechna tato opatření jsou navržena

¹ Více informací o Odborné komisi pro rodinnou politiku naleznete zde: <http://www.mpsv.cz/cs/21022>; seznam členů Odborné komise je uveden v závěru tohoto dokumentu.

² Programové prohlášení vlády České republiky. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY [online]. 2014 [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove_prohlaseni_unor_2014.pdf.

³ Pod pojmem „funkční rodina“ se rozumí zdravá rodina plnící své základní přirozené funkce – tj. biologicko-reprodukční, socializační, sociálně-ekonomickou, regenerační a podpůrnou (emocionálně-stabilizační).

s ohledem na předchozí tři kapitoly, tj. socio-ekonomická situace rodin a demografické trendy (část A), jakou podporu rodiny od státu očekávají (část B) a osvědčená opatření ze zahraničí (část C).

V závěru Koncepce je uveden seznam členů a členek Odborné komise pro rodinnou politiku, která se na zpracování Koncepce podílela, a způsob její práce.

FUNKCE A DEFINICE RODINY

Funkce rodiny	Rodina je základní jednotkou společnosti. Utváří člověka a jeho vztah ke světu, je nejčastějším místem jeho socializace a humanizace. Tím plní nezastupitelnou roli. Jen stabilní a prosperující rodiny jsou zárukou dobrého prostředí pro výchovu dětí, udržitelného rozvoje společnosti a její soudržnosti. Z toho důvodu Vláda České republiky (dále jen „ČR“) považuje rodinnou politiku za svou strategickou prioritu.
Rodiny pod tlakem	ČR se – stejně jako ostatní země Evropské unie – nachází na konci druhého demografického přechodu, který je charakteristický nízkou sňatečností a vysokou rozvodovostí, vyšším věkem prvorodiček, nízkou plodností, rozvolněním forem partnerství a prodlužující se nadějí dožití. Tyto demografické a socio-ekonomické rysy jsou důsledkem modernizačního procesu, který se vyznačuje zvýšeným individualismem a materialismem. V éře globalizace a digitalizace tyto změny přinášejí jak větší možnosti a vyšší očekávání, tak také neukotvenost, úpadek významu mezilidských vztahů, osamělost, vyšší konkurenční boj a celkový pocit nedůvěry, strachu a nejistoty.
Definice rodiny	Určujícím kritériem rodiny je trvalý vztah a hodnoty lásky, úcty a vzájemné péče. Dnešní rodina je totiž velmi rozmanitou kategorií a stále se mění. Tato rozmanitost je důsledkem komplexních a často nových životních situací, kterým rodiny čelí. Rodinu v dnešním světě tvoří jednotlivci a páry s dětmi (biologickými i osvojenými), či bez nich (neplodné i vědomě bezdětné), manželské, registrované, nesezdané, pěstounské i tzv. seskládané, často vícegenerační, a vždy nehlédě na jejich pohlaví.

“Dnešní rodina je rozmanitá kategorie. Určujícím kritériem rodiny je trvalý vztah a hodnoty lásky, úcty a vzájemné péče.

CÍLE A PRINCIPY KONCEPCE

Principy rodinné politiky

Klíčovým principem rodinné politiky je vytvářet rodinám takové prostředí, ve kterém mohou svobodně naplňovat svá rozhodnutí a přesvědčení týkající se rodinných hodnot, způsobů péče a cílů rodinného i osobního života.⁴ Jedná se tedy o zajištění svobodné volby. Rozhodnutí založit rodinu a pečovat o své blízké nesmí dominovat strach z propadu životní úrovně či ztráty profese. Dalšími principy rodinné politiky jsou blaho dítěte a posilování mezigenerační solidarity.

“ Klíčovými principy rodinné politiky je možnost volby, blaho dítěte a posilování mezigenerační solidarity.

Cíle rodinné politiky

V návaznosti na Národní koncepci podpory rodin s dětmi z roku 2008 a za účelem posílení soudržnosti celé společnosti a zvýšení důvěry obyvatelstva v budoucnost a v prostředí, ve kterém vyrůstají a žijí, jsou cíle rodinné politiky definovány následně:

1. Vytvořit všestranně příznivější společenské klima a socio-ekonomické podmínky pro fungování rodin;
2. odstraňovat bariéry a společenské tlaky, kterým jsou rodiny, zejména rodiny pečující o své blízké, vystaveny a které ohrožují jejich funkčnost;
3. posilovat vědomí a význam rodinných hodnot, kterými jsou trvalý vztah a hodnoty lásky, úcty a vzájemné péče a podporovat význam rodiny ve společnosti;
4. vzhledem k demografickým změnám v české společnosti podpořit prostřednictvím navrhovaných opatření v této Koncepci vyšší porodnost obyvatelstva než je ta současná.

“ Koncepce definuje cíle rodinné politiky za účelem posílení soudržnosti celé společnosti a zvýšení důvěry obyvatelstva v budoucnost a v prostředí, ve kterém vyrůstají a žijí.

⁴ *Rodinná politika a demografické změny* [online]. 2011 [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:O3Am-h5Nf-MJ:https://webapi.eesc.europa.eu/documentsanonymous/ces804-2011_ac_cs.doc+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz.%3E

NÁVAZNOST NA OSTATNÍ KONCEPČNÍ MATERIÁLY

Rodinná politika jako průřezová politika	Rodinná politika je politikou z povahy věci průřezovou, týká se zejména daňového, dávkového a důchodového systému, sociálních a zdravotních služeb, zaměstnanosti, předškolní péče a vzdělávání a školství. Na její realizaci se podílí kromě MPSV i další rezorty, proto je Koncepce připravena v návaznosti na všechny aktuální vládní dokumenty.
Návaznost na strategie	V oblasti podpory rodin Koncepce vychází z programového prohlášení vlády a koaliční smlouvy, ⁵ z koncepčních dokumentů MPSV, ⁶ jakož i z některých dalších strategických dokumentů přijatých na úrovni vlády ČR. ⁷ Koncepce rovněž zapracovává doporučení zahraničních partnerů a institucí jako Doporučení Rady EU, OECD, Dohodu o partnerství pro programové období 2014–2020 nebo doporučení vyplývající z publikací OECD. ⁸
Návaznost na předchozí koncepcí rodinné politiky	Koncepce navazuje na předcházející strategické a koncepční dokumenty v oblasti podpory rodin, zejména na Národní koncepci rodinné politiky, ⁹ kterou vypracovalo MPSV a kterou vláda schválila v říjnu 2005, a na Národní koncepci podpory rodin s dětmi, ¹⁰ která byla schválena vládou v listopadu 2008 jako příloha k Souboru prorodinných opatření (tzv. Prorodinný balíček). Kontinuita je zajištěna jak shodnými cíli rodinné politiky, tak navrhovanými opatřeními. Na rozdíl od předchozích koncepcí však předkládaná Koncepce plně reflektuje současné socio-ekonomické trendy, vychází z přání rodin i jednotlivců, inspiruje se zahraniční dobrou praxí a doporučeními mezinárodních expertních institucí (OECD, EK, apod.).
Zákon o podpoře rodin	ČR v dlouhém období po roce 1989 nevytvořila model rodinné politiky, který by svou charakterem odpovídal současným evropským modelům. Tento deficit

⁵ KOALIČNÍ SMLOUVA MEZI ČSSD, HNUTÍM ANO 2011 A KDU-ČSL NA VOLEBNÍ OBDOBÍ 2013 - 2017. 2014. s. 36-37. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove-prohlaseni_unor_2014.pdf

⁶ Jedná se zejména o Koncepci sociálního bydlení České republiky 2015–2020, Strategii sociálního začleňování 2014–2020 nebo Národní strategii rozvoje sociálních služeb na rok 2015, Národní strategii prevence násilí na dětech v ČR na období 2008– 2018, Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017, Strategii politiky zaměstnanosti do roku 2020, Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí do roku 2018 apod.

⁷ Jedná se o Vládní strategii rovnosti žen a mužů v České republice na léta 2014–2020, Strategii boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015, Zdraví 21 – Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR, Strategii vzdělávací politiky ČR do roku 2020 apod.

⁸ Viz OECD Economic Survey of Czech Republic, 2016, OECD, dostupné z: <http://www.oecd.org/eco/surveys/economic-survey-czech-republic.htm>. THÉVENON, Olivier a Anne SOLAZ. Labour Market Effects of Parental Leave Policies in OECD Countries. *OECDiLibrary* [online]. 2013 [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/labour-market-effects-of-parental-leave-policies-in-oecd-countries_5k8xb6hw1wjf-en;jsessionid=1qrhm5itoik4l.x-oecd-live-02. Dále Achieving stronger growth by promoting a more gender balanced economy, 2014, OECD, dostupné z: <http://www.oecd.org/g20/topics/employment-and-social-policy/ILO-IMF-OECD-WBG-Achieving-stronger-growth-by-promoting-a-more-gender-balanced-economy-G20.pdf>, Thévenon O. 2011. Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis Population and Development Review, 37(1): 57-87. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x/abstract>.

⁹ NÁRODNÍ KONCEPCE RODINNÉ POLITIKY. 2005. MPSV. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

¹⁰ NÁRODNÍ KONCEPCE PODPORY RODIN S DĚTMI. 2008. MPSV. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

způsobuje narušení funkčnosti jednotlivých prorodinných opatření, jejich roztržitost, neprovázanost a v souhrnu pak jejich slabou účinnost. Proto je potřeba prosazení komplexního zákona o podpoře rodin, který by zajistil vyvážený poměr všech tří pilířů rodinné politiky – daňového, přímé sociální podpory i pilíře veřejných služeb. Smyslem takového zákona přitom není rušení stávajících právních úprav, ale zajištění provázanosti opatření rodinné politiky a komplexního, dlouhodobého pohledu na problematiku.

“ ČR potřebuje nový, komplexně uchopený zákon o podpoře rodin.

UPLATŇOVÁNÍ TÉTO KONCEPCE

1. Schválením této Koncepce se MPSV ve spolupráci s gesčními rezorty ukládá připravit realizaci všech legislativních i nelegislativních opatření obsažených v této Koncepci.
2. Každý rok v květnu – při příležitosti Mezinárodního dne rodin (15. květen) – se MPSV ukládá informovat vládu o opatřeních učiněných pro podporu rodin za uplynulý kalendářní rok, jejich finančních dopadech jak na státní rozpočet, tak na situaci rodin a o pokroku realizace opatření navrhnutých v této Koncepci.
3. Dále se MPSV ukládá, počínaje rokem 2017, připravit každé čtyři roky komplexní Zprávu o rodině a předložit ji vládě pro informaci.
4. V návaznosti na tuto Koncepci připravit každých pět let aktualizovanou Koncepci rodinné politiky.

A. Analýza situace rodin

Cíle této kapitoly Následující kapitola si klade za cíl analyzovat socio-ekonomickou situaci českých rodin a demografické trendy české společnosti jako celku. Na základě dostupných dat je identifikováno pět základních trendů popisujících situaci českých rodin.¹¹

TREND Č. 1: POKLES PORODNOSTI

Pokles porodnosti Prudký pokles porodnosti vedl v letech 1994–2005 téměř k zastavení přírůstku obyvatelstva. Počet živě narozených dětí klesl během deseti let ze 130 tisíc v roce 1990 pod hranici 90 tisíc a v posledních letech se díky tzv. Husákově generaci pohybuje pod 110 tisíci. Přestože migrační saldo zůstávalo kladné, počet obyvatel ČR se do roku 2002 snížil na 10,2 milionu obyvatel z 10,3 milionu v roce 1990. Po roce 2003 se počet obyvatel mírně zvyšuje především vlivem imigrace, přírůstek přirozenou měrou je zanedbatelný. Výraznější byl pouze v období 2007 až 2010, kdy počet živě narozených přesahoval 110 tisíc. V současné době žije v ČR celkem 10,5 milionu obyvatel.¹²

Nízká plodnost ČR vykazuje velmi nízkou plodnost, která se v posledních deseti letech pohybovala na úrovni 1,3–1,5 dětí na ženu.¹³ V období 1996 až 2004 byla extrémně nízká, neboť na jednu ženu připadalo pouze 1,2 dítěte. Od roku 2014 již ČR těsně nepatří v rámci EU mezi státy s nízkou plodností pod 1,5 dítěte na ženu, jako jsou Německo, Rakousko a státy východní a jižní Evropy a v roce 2015 dosáhla úrovně 1,57 dítěte na jednu ženu. Většina západoevropských států však nikdy neklesla průměrným počtem dětí na jednu ženu pod hodnotu 1,7 a některé státy, například Francie a Švédsko vykazují nyní dvě děti na jednu ženu.¹⁴

Zakládání rodin v pozdějším věku Výrazný je v ČR posun narození dětí do vyššího věku rodičů. Věk ženy v době prvního porodu se postupně zvyšoval z 22,5 let v roce 1990 na 30 let v roce 2015. Na rozdíl od situace před rokem 1990, kdy se děti nejčastěji rodily ženám do věku 25 let, je od roku 2011 největší část úrovně plodnosti tvořena skupinou žen ve věku 30–34 let. Posun zakládání rodin do vyššího věku žen a mužů je v souladu s evropskými trendy, avšak oproti západoevropským státům rodí české ženy ve vyšším věku děti méně často. Je to dáno tím, že páry daleko více odkládají především početí druhého dítěte, takže vyšší věk v době

¹¹ Řada z opatření týkajících se finanční podpory (navýšení mateřské, přídavků na děti aj.) se z důvodů existence systému koordinace sociálního zabezpečení EU a dvoustranných smluv o sociálním zabezpečení dotkne i osob-cizinců podléhajících českým právním předpisům (zejména z titulu zaměstnání na území státu), byť by se jejich rodiny (děti) nalézaly mimo ČR.

¹² Počet obyvatel v obcích - k 1. 1. 2016. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich>

¹³ Česká republika v mezinárodním srovnání (vybrané údaje). ČSÚ [online]. Str. 54 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/39997343/370002_15.pdf/b47eea4b-ef7c-428c-8d2e-be87f12dc06c?version=1.1

¹⁴ Tamtéž

prvního porodu často způsobuje, že další děti již žena porodit nestihne. To se týká především žen s vysokoškolským vzděláním, které mají v průměru o 0,4 dětí méně, než ženy se základním vzděláním.

Bezdětnost

Relativně příznivým faktem je, že většina českých žen nakonec alespoň jedno dítě má. Vysoká konečná bezdětnost byla u žen narozených na počátku 20. století (více než 20 %) a nejnižší konečná bezdětnost u žen narozených ve čtyřicátých a v padesátých letech 20. století (5 %). Sama nízká úroveň bezdětnosti v těchto generacích je odrazovým můstkem k jejímu zvyšování.¹⁵ Jak uvádějí data z doposud posledního sčítání lidu z roku 2011, u generace žen z počátku 70. let 20. století, tedy u generace žen v ještě plodném věku, byl podíl doposud bezdětných žen na úrovni 8 %, tedy nízký. Vyšší podíly bezdětných zůstávají tradičně mezi vysokoškolačkami, nejnižších podílů bezdětných dosahují tradičně středoškolačky bez maturity. Ačkoliv mezi ženami narozenými v polovině 70. let 20. století a dále mezi ženami mladšími lze očekávat v důsledku změny reprodukčního chování vyšší podíly celoživotně bezdětných, v evropském srovnání by měla zůstat ČR dle demografických prognóz mezi zeměmi s nižšími nebo středně vysokými podíly bezdětných žen.¹⁶ Výběrová šetření ukazují, že ani u těchto generací nejsou nulové reprodukční plány časté. Konečná bezdětnost bývá častěji výsledkem odkládání rodičovství nebo nerozhodnutí se pro rodičovství než plánování a rozhodnutí se pro trvalou bezdětnost.¹⁷ ČR se tak svou nízkou umělou potratovostí, tj. s 20,4 tisíci indukovaných potratů v roce 2015 a vysokým počtem žen užívajících nějakou formu antikoncepce řadí mezi západoevropské státy. Svou nižší plodností se naopak řadí mezi východoevropské státy.

“ Posun zakládání rodin do vyššího věku žen a mužů je v souladu s evropskými trendy, avšak oproti západoevropským státům rodí české ženy ve vyšším věku děti méně často i proto, že vyšší věk v době prvního porodu často způsobuje, že další děti již žena porodit nestihne.

Nárůst asistované reprodukce

S posunem rodičovství do vyššího věku souvisí i růst podílu dětí narozených po asistované reprodukci, který se přiblížil 4 %. V ČR bylo v roce 2013 evidováno přes 32 tisíc cyklů asistované reprodukce. Nejčastěji využívají asistovanou reprodukci páry mezi 30–39. rokem věku ženy, kdy je ještě

¹⁵ JUŘÍČKOVÁ, Lenka. ANALÝZA: Bezdětnost v České republice. *Demografie* [online]. 2005 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=118

¹⁶ SOBOTKA, Tomas. Childless Societies? Trends and Projections of Childlessness in Europe and the United States. *Population Association of America 2005 Annual Meeting Program* [online]. 2005 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://paa2005.princeton.edu/abstracts/50352>

¹⁷ MORGAN, S. Philip a Amélie QUESNE-VALLÉE. Missing the target? Correspondence of fertility intentions and behavior in the U.S. *THE UNIVERSITY of NORTH CAROLINA at CHAPEL HILL* [online]. 2003 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://uncch.pure.elsevier.com/en/publications/missing-the-target-correspondence-of-fertility-intentions-and-beh>

HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: SLON, 2010. ISBN 978-80-7419-020-9.

relativně úspěšná a zákrok je hrazen ze zdravotního pojištění.¹⁸ K růstu podílu neplodných párů přispívá také životní styl, vysoká hladina stresu a znečištěné životní prostředí.

TREND Č. 2: STÁRNUTÍ POPULACE

Lidé 65+ tvoří pětinu obyvatelstva a jejich podíl roste

Od roku 1990 se střední délka života při narození prodloužila o sedm až osm let. Stárnutí populace je charakteristickým rysem demografického vývoje nejen v ČR, ale i v dalších zemích EU. Projevuje se růstem podílu i počtu lidí ve věku 65 let a starších a je nevyhnutelným důsledkem toho, že se méně lidí rodí a stále více se jich dožívá vyššího věku. V roce 2014 žilo v ČR 1,9 milionu obyvatel ve věku 65 let a vyšším, což představuje 18 % z celkového počtu. Počet osob ve věku 85 let a vyšším byl 0,2 milionu (2 %). V roce 2050 se předpokládá pokles celkového počtu obyvatelstva na 9,8 milionu, avšak počet starších lidí se zdvojnásobí. Počet osob ve věku 65 let a více se odhaduje na téměř 3,8 milionu, což bude představovat více než jednu třetinu ze všech osob žijících v ČR. Současně se do roku 2050 ztrojnásobí počet osob 85letých a starších na téměř 0,6 milionu, což bude představovat přibližně 6 % populace.¹⁹

“ Stárnutí populace je charakteristickým rysem demografického vývoje souvisejícího s růstem počtu lidí ve věku 65 let a starších, nižší porodností a vyšším věkem dožití.

Zdravá délka života

S prohlubujícím se procesem demografického stárnutí a růstem počtu starších lidí nabývá na významu kvalita života, tj. v jakém zdravotním stavu a za jakých sociálních podmínek prožívají lidé svůj prodlužující se věk. Podle tzv. zdravé délky života při narození prožijí muži v ČR v průměru pouze 62 let v dobrém zdraví, tj. bez zdravotního omezení, a ženy 64 let. Jak muži, tak ženy tedy prožívají relativně značnou část svého seniorského věku s nějakou zdravotní indispozicí. Naděje dožití při narození byla v ČR v roce 2014 cca 75,8 let pro muže a 81,7 let pro ženy; průměr za EU byl v roce 2013 cca 77,8 let pro muže a 83,3 let pro ženy.

TREND Č. 3: ZMĚNA STRUKTURY RODIN

Nízká sňatečnost

Počty sňatků, které uzavřeli obyvatelé ČR, se výrazně snížily v první polovině 90. let 20. století. V letech 1995–2008 se jejich roční počet pohyboval

¹⁸ Asistovaná reprodukce je dostupnější a častější. Přispívá k tomu ale stále vyšší věk prvorodiček. ČESKO V DATECH [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://www.ceskovdatech.cz/clanek/35-asistovana-reprodukce-je-dostupnejsi-a-capejsi-prispiva-k-tomu-ale-stale-vyssi-vek-prvorodicek/>

¹⁹ PROJEKCE OBYVATELSTVA ČESKÉ REPUBLIKY DO ROKU 2100, ČSÚ [online]. [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: [HTTPS://WWW.CZSO.CZ/CSU/CZSO/PROJEKCE-OBYVATELSTVA-CESKE-REPUBLIKY-DO-ROKU-2100-N-FU4S64B8H4](https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvateilstva-ceske-republiky-do-roku-2100-n-fu4s64b8h4)

v rozmezí 50–55 tisíc. Od roku 2009 klesl počet nově vzniklých manželství pod hranici 50 tisíc za rok a v současné době setrvává na úrovni 48 tisíc. Nízký počet sňatků není jen důsledkem méně početných generací vstupujících do věku, ve kterém je sňatek uzavírán, ale zejména důsledkem snižující se intenzity vstupu do manželství a odkladu sňatku do vyššího věku. V roce 2014 byla intenzita sňatečnosti svobodných u mužů 53 % a u žen 61 %. Před rokem 1990 zůstávalo svobodných jen 10 % mužů a 5 % žen. Zatímco v roce 1990 byl průměrný věk při prvním sňatku u mužů 24 let a u žen 22 let, v roce 2014 to bylo 32 let u mužů a 30 let u žen. Velká část obyvatelstva tedy žije bez (stálého) partnera nebo v nesezdaném soužití, tento trend se přitom objevuje napříč generacemi.

Vysoká rozvodovost

Nízká sňatečnost českého obyvatelstva je zároveň doprovázena vysokou rozvodovostí. Od roku 2002 se úroveň rozvodovosti v ČR pohybuje mezi 45–50 %, což znamená, že pokud by zůstala na takovéto úrovni, pak by se rozvedla téměř polovina dnes uzavíraných manželství. Rozvod nastává nejčastěji po třech až pěti letech manželství a týká se nejvíce mužů a žen ve věku 39–40 let. Podíl rozvodů manželství s nezletilými dětmi dosáhl v roce 2015 57,5 % z jejich celkového počtu.²⁰

Registrovaná partnerství

Od roku 2006, kdy bylo uzákoněno registrované partnerství, je ročně uzavíráno průměrně okolo 200 registrovaných partnerství. Do konce roku 2015 jich bylo uzavřeno celkem 2 174, z toho 1 439 bylo mužských párů a 735 ženských, okolo tří set jich opět zaniklo.²¹ Podle výsledků sčítání lidu z roku 2011 v domácnostech dvojic stejného pohlaví vyrůstalo v ČR okolo devíti stovek dětí. V rodinách registrovaných partnerů jich bylo téměř pět desítek, ostatní žily u „nesezdaných“ párů. V porovnání s ostatními evropskými státy je počet uzavíraných registrovaných svazků zatím nízký, ale pokud bude ČR kopírovat vývojový trend, dá se očekávat postupný mírný nárůst i změna struktury podle pohlaví ve prospěch žen.²²

Změna struktury rodin

Celková struktura českých rodin a domácností se mění. Roste podíl jednočlenných domácností (singles), bezdětných párů a nesezdaných soužití,²³

²⁰ Pohyb obyvatelstva - rok 2015. ČSÚ[online]. 2016 [cit. 2016-08-9]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-4-ctvrtleti-2015>

²¹ Registrované partnerství v ČR do konce loňska uzavřelo 2174 párů. ČESKÉ NOVINY [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/registrovane-partnerstvi-v-cr-do-konce-lonska-uzavrelo-2174-paru/1311229>

²² Partnerské svazky osob stejného pohlaví v České republice a v Evropě. ČSÚ[online]. 2013 [cit. 2016-01-27]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20533820/csav102413opr.pdf/952872bd-1745-4ce0-a21b-c30bbc03ef47>

²³ Domácnosti jednotlivců představovaly podle VŠPS v roce 1995 6,5 % populace, v roce 2005 překročily hranici 10 % a v roce 2010 to bylo již 11,7 % celé populace, viz: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/vyvoj-ekonomicke-aktivity-obyvatelstva-2-ctvrtleti-2011-211e8kms05>. Nesezdaná soužití představovala v roce 2011 podle SLDB více než 11 % úplných rodin; v polovině z nich jsou přítomny děti (<https://www.czso.cz/csu/czso/nesezdana-souziti-2011-ti6wlv4y3r>). Ve 14,8 % všech úplných rodin s osobou v čele mladší 50 let nejsou přítomny závislé děti (https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null__null_#katalog=30781) Mírně narůstá podíl celoživotně bezdětných žen (ve věkové kategorii 45-49 let to v roce 2011 bylo 6,2 %, viz

snižuje se zejména podíl rodinných domácností se dvěma a více dětmi. Podíl domácností bez dětí vzrostl ze 44 % v roce 1991 na 56,5 % v roce 2011 a naopak poklesl podíl domácností se třemi a více dětmi z 5,9 % na 2,9 %.²⁴ Ze všech domácností s dětmi jich je 49,1 % s jedním dítětem, 41,6 % se 2 dětmi, 9,3 % se třemi a více dětmi.²⁵ Narůstá také počet rodin sólo rodičů se závislými dětmi, mezi nimiž tvoří jednodětné rodiny 70 %, tedy podstatně větší podíl než v rodinách s oběma rodiči.²⁶ Podle statistik přibližně 230 tisíc dětí²⁷ vyrůstá v neúplných rodinách.

“ Celková struktura českých rodin se mění. Roste podíl jednočlenných domácností (singles), bezdětných párů a nesezdaných soužití, ubývá rodin se dvěma a více dětmi.

Polovina dětí narozena mimo manželství

Dalším trendem je růst podílu dětí narozených mimo manželství. Zvýšil se z 9 % v roce 1990 na 48 % v roce 2015,²⁸ a to především u prvních dětí. V rámci EU patří ČR ke státům s nadprůměrnou hodnotou tohoto ukazatele,²⁹ nicméně se jedná o celoevropský trend, který odstartoval už v 70. letech. Význam manželství pro zakládání rodin začal nejdříve klesat ve Skandinávii, v západní a střední Evropě nastal podobný vývoj o něco později, až okolo roku 1980 a v jižní a východní Evropě až po roce 1990.³⁰

TREND Č. 4: ŽENY JSOU VZDĚLANĚJŠÍ NEŽ MUŽI

Ženy jsou vzdělanější než muži

Dnešní mladé ženy jsou vysoce kvalifikované: nadpoloviční většina dívek v současnosti pokračuje po maturitě v dalším studiu, velký díl dokončí vysokou školu. Tento podíl absolvování je vyšší u žen než u mužů. V roce 2001 tvořily ženy 51 % všech absolventů vysokých škol a o 13 let později, v roce 2014, již 60 %.³¹ Snížení profesního rozvoje při dlouhodobém přerušení kariéry z důvodu rodičovství se často projevuje nespokojeností žen s jejich životní dráhou. U matek dvou dětí je počet let celkem (bez ohledu na to, zda se mezi

https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_#katalog=30948).

²⁴ Demografická příručka - 2014. ČSÚ [online]. 2014 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2014>

²⁵ Příjmy a životní podmínky domácností - 2014. ČSÚ [online]. 2014 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2014>

²⁶ Demografická příručka - 2014. ČSÚ [online]. 2014 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2014>

²⁷ Zaostřeno na ženy a muže - 2015. ČSÚ [online]. 2015. [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze-2015>

²⁸ <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-4-ctvrtleti-2015>

²⁹ Share of live births outside marriage. Eurostat [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00018&plugi>

³⁰ DEMOGRAFISCHE FORSCHUNG AUS ERSTER HAND Families unmarried. MAX PLANCK INSTITUTE FOR DEMOGRAPHIC RESEARCH [online]. [cit. 2016-05-15]. Dostupné z: http://demogr.mpg.de/en/education_career/what_is_demography_1908/families_unmarried_4625/default.htm

³¹ Statistická ročenka České republiky - 2015. ČSÚ [online]. 2015 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-ceske-republiky-2015>

porody vrátila do práce nebo ne) strávených s dětmi doma relativně velký. Zhruba dvě pětiny dvoudětných matek, které se narodily mezi lety 1970–1985, byly doma celkem více než 6 let.³² Po ukončení rodičovské dovolené začínají ženy často v budování kariéry znovu od úplného začátku a navíc i potom čelí pokračujícím obtížím se sladováním rodinného a pracovního života a především diskriminaci spojené s očekáváním jejich role primárního rodiče.

TREND Č. 5: RŮZNÁ ZAMĚSTNANOST DLE POHLAVÍ A VĚKU

Velmi nízká
zaměstnanost žen
s malými dětmi

V zaměstnanosti žen se v ČR nadprůměrně silně projevuje vliv mateřství. Zatímco míra zaměstnanosti žen s dětmi nad 11 let věku je v ČR vůbec nejvyšší v EU,³³ míra ekonomické aktivity žen s malými dětmi je jedna z nejnižších a v posledních dvou desetiletích se dále snižovala. V případě matek ve věku 20–44 let s dětmi do čtyř let věku klesla mezi roky 1993–2007 ze 48 % na 28 %.³⁴ Rozdíl mezi mírou zaměstnanosti žen bez dětí a žen s dětmi do šesti let je tak dnes v ČR vůbec nejvyšší v Evropě, dosahuje 35,7 p. b.³⁵ Míra zaměstnanosti mužů ve věku 20–64 let byla v roce 2014 v ČR 82,2 %, přičemž průměr pro EU za stejný rok byl 75 %. U žen ve stejné věkové kategorii byla míra zaměstnanosti 64,7 %, přičemž průměr za EU je 63,5 %.³⁶

Znevýhodnění žen
na trhu práce

Míra nezaměstnanosti žen s malými dětmi je více než dvojnásobná v porovnání s bezdětnými ženami, navíc přes 60 % nezaměstnaných žen s dítětem do šesti let se stává nezaměstnanými bezprostředně po ukončení rodičovské dovolené.³⁷ U mužů tento faktor neexistuje, neboť participace mužů na péči jak o děti, tak o členy rodiny závislé na péči, je v ČR velmi nízká. Nepřekvapí tedy, že rozdíl v míře ekonomické aktivity žen a mužů zůstává jedním z nejvyšších v evropském kontextu.³⁸ Existující nerovnost na trhu práce je také evidentní z vysokého rozdílu ve mzdách žen a mužů (22,1 %), který se téměř nemění a je třetí nejvyšší v EU.³⁹ Rozdíl mezi mediánovou mzdou ženy

³² Načasování a kombinování práce a péče o malé děti. HAŠKOVÁ, Hana. *Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Praha: SLON, 2014, s. 183–208. ISBN 978-80-7419-178-7.

³³ Míra zaměstnanosti podle pohlaví, věku, vzdělání a přítomnosti dětí v domácnosti. *Eurostat your key to European statistics* [online]. 2013 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

³⁴ Zaostřeno na ženy a muže - 2010. ČSÚ [online]. 2010 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze-2010-4rhmnirqq5>

³⁵ KALÍŠKOVÁ, Klára a Daniel M ÜNICH. *ČEŠKY: NEVYUŽITÝ POTENCIÁL ZEMĚ* [online]. Národohospodářský ústav AVČR, v.v.i., 2012 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://www.citacepro.com/dok/BvjmUllHr9954qhK>

³⁶ *Eurostat Your key to European statistics* [online]. [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat>

³⁷ BIČÁKOVÁ, Alena a Klára KALÍŠKOVÁ. *Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce* [online]. Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i., 2015 [cit. 2016-08-09]. ISBN 978-80-7344-354-2. Dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_8_2015_Od_materstvi_k_nezamestnanosti/files/downloads/IDEA_Studie_8_2015_Od_materstvi_k_nezamestnanosti.pdf

³⁸ FORMÁNKOVÁ, Lenka; SOKAČOVÁ, L. Trh práce a politika zaměstnanosti. In Smetáčková, I. (ed.). *Stínová zpráva o stavu genderové rovnosti v České republice v roce 2015*. Praha : Česká ženská lobby o.s., 2015. S. 76–83. ISBN 978-80-260-9160-8.

³⁹ *Eurostat*. Gender pay gap in unadjusted form. 2016. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/earnings/main-tables>

a muže v ČR v roce 2015 činil více jak 5 tisíc Kč v neprospěch žen. To ukazuje vedle dalších faktorů i na diskriminaci pečujících osob ze strany českých zaměstnavatelů. Zároveň to omezuje možnost lidí svobodně si vybrat rodinný model, nuceně směřuje ženy do role jediné pečovatelky a muži naopak určuje roli „živitele rodiny“ s omezeným přístupem k dětem.

Chybějící nabídka
flexibilních pracovních
míst

Důvodem nízké zaměstnanosti žen s malými dětmi a osob s pečovatelským závazkem je také nedostatečná nabídka kvalitních flexibilních úvazků, po kterých je právě v období zvýšeného nároku na sladování největší poptávka. V roce 2014 pracovalo v ČR pouze 10,4 % pracujících žen na zkrácený úvazek, zatímco průměr EU je 32,8 %.⁴⁰ Rovněž nabídka sdílených pracovních míst je v ČR řádově nižší než v jiných západoevropských zemích. Sdílené pracovní místo v ČR existuje v 7 % firem a organizací, zatímco v zahraničí je tento koncept poměrně široce rozšířenou formou práce (v Německu 20 %, ve Velké Británii 54 % firem).⁴¹ Podobně málo dostupná je pružná pracovní doba (v ČR 6,6 %, v Rakousku 22 %, v Německu 15 %).⁴² Využívání, alespoň občasně, práce z domova je v ČR také pod evropským průměrem (12 % dotazovaných pracuje z domova alespoň občasně, jako hlavní místo výkonu práce ho udává 2 % zaměstnanců).

“ V ČR je omezená možnost svobodně si volit rodinný model, ženy jsou směřovány do role pečovatelky, muži je určena role „živitele rodiny“ s omezeným přístupem k dětem.

Prekarizace práce,
chudoba pracujících

V době ekonomické krize po roce 2008 vzrostl počet žen nově zaměstnaných na zkrácený úvazek ze 7,5 % na 17,5 %.⁴³ Na prekarizaci práce v ČR ukazuje podíl zaměstnání se smlouvou na dobu určitou, ten je mezi lidmi ve věku do 29 let 15 % a ve věkové skupině nad 60 let dokonce 27 %. V těchto skupinách je také vysoký podíl pracujících bez smlouvy nebo na dohodu o pracovní činnosti či o provedení práce. Smlouvu na dobu určitou má 7,2 % mužů a 10,5 % žen.⁴⁴

Nízké zapojení generace
50+ na trhu práce

⁴⁰ EUROPEAN UNION LABOUR FORCE SURVEY (EU LFS). *Eurostat: Your key to European statistics* [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-labour-force-survey>

⁴¹ FRAŇKOVÁ, Pavla, Františka RAKUŠANOVÁ, Michaela ŠIMEČKOVÁ a Michal BROŽ. *Job sharing v praxi: Jak zavádět a rozvíjet sdílená pracovní místa* [online]. 2005 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: http://www.fleximetr.cz/storage/app/media/Clanky-PDF/web_bozura_fleximetr_jednostrany.pdf

⁴² LICHTENEGEROVÁ, Renata a Petr ŠVIHEL. V práci jako v base. Česko zaostává ve formě pružných úvazků. Více na: <http://www.euro.cz/byznys/v-praci-jako-v-base-cesko-zaostava-ve-forme-pruznych-uvazku> *Euro: Byznys* [online]. 2014 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://euro.e15.cz/profit/v-praci-jako-v-base-cesko-zaostava-ve-forme-pruznych-uvazku-1059956>

⁴³ KRÍŽKOVÁ, Alena a Lenka FORMÁNKOVÁ. Intersekcionalní perspektiva zkoumání dopadů krize na životní dráhy v ČR: gender, třída, věk (a rodičovství) [61]. *Gender/rovné příležitosti/výzkum* [online]. Vydává Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2014, 15(2), 61-76 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/cs/issue/37-rocnik-15-cislo-2-2014-gender-a-krize/415?culture=en>

⁴⁴ <http://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2015/labour-market/recent-developments-in-temporary> <http://www.eurofound.europa.eu/publications/2015/working-conditions-industrial-relations/developments-in-working-life-in-europe-eurwork-annual-review-2014-employment-employment-growth-wages-and-transitions>

V jednotlivých zemích EU se velmi liší zapojení kategorie 50–64 let do pracovního procesu. Vystavení špatným pracovním podmínkám snižuje motivaci i ochotu zaměstnanců dále pracovat.⁴⁵ V ČR se generace 50+ snaží udržet na trhu práce do důchodového věku, avšak při ztrátě zaměstnání je pro ně obtížné nalézt nové, takže tyto osoby tvoří téměř třetinu uchazečů o práci.⁴⁶ Jejich ekonomická neaktivita stoupá spolu s věkem. Zatímco v ČR je v kategorii 55–59 let zaměstnanost mezi zeměmi OECD nadprůměrná, ve věkových skupinách 60–64 a 65–69 je výrazně podprůměrná.⁴⁷ K hlavním příčinám nezaměstnanosti patří kombinace různých znevýhodnění, zejména nedostatečná profesní mobilita (kvalifikace, zdravotní omezení), předsudky zaměstnavatelů a potřeba kombinovat práci a péči o rodinu, zejména o závislého seniora.⁴⁸

Péče v rodinách –
sendvičová generace

Třetina osob nad 50 let v průběhu posledních 12 měsíců pečovala o někoho blízkého mimo svou domácnost.⁴⁹ Z populace 18+ poskytovalo 18 % mužů a 28 % žen⁵⁰ pravidelnou péči členům své rodiny, kteří jsou starší, nemocní či nemohoucí. Nejvíce zatížené péčí byly ženy ve věkové skupině 55–64 let (37 % žen v tomto věku pravidelně pečuje). Souběžnou péčí o děti a další členy rodiny byly nejvíce zatíženy ženy ve věku 35–44 let – téměř čtvrtina žen v této věkové kategorii pečovala vedle dětí ještě o další členy rodiny. Ženy častěji pečovaly na každodenní bázi (28,3 % žen vs. 18,9 % mužů ze vzorku lidí starších 50 let, mezi pečujícími bylo 60 % žen a 40 % mužů), mezi muži se naopak častěji objevují méně frekventované formy péče (20,8 % mužů a 13,3 % žen uvedlo, že pečuje méně než jednou za měsíc). Naprosté většiny pečujících se týkal souběh péče s ekonomickou aktivitou: z mužů takřka všech pečujících mladších 55 let, z žen byla ve věku do 55 let neaktivní pouze přibližně jedna pětina pečujících. Ve věkové kategorii 55–64 let stále ještě pracovalo 44 % pravidelně pečujících žen a 64 % pravidelně pečujících mužů.⁵¹

⁴⁵ Výsledky výzkumu k postavení osob 50+ na trhu práce v ČR Tisková zpráva: Tisková zpráva. *Alternativa 50+* [online]. 2014 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://alternativaplus.cz/2014/02/vysledky-vyzkumu-k-postaveni-osob-50-na-trhu-prace-v-cr-tiskova-zprava/>

⁴⁶ Padesátníci se na trhu práce potýkají s předsudky. MPSV a ÚP ČR nabízejí pomoc. *MPSV* [online]. 2015 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/21585/TZ_310715a.pdf

⁴⁷ OECD Pensions at a Glance. *OECDiLiBRARY* [online]. 2015 [cit. 2016-05-10]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015_pension_glance-2015-en

⁴⁸ MPSV Strategie politiky zaměstnanosti do roku 2020. [online]. [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/strateg_zam_2020/strategiepz2020.pdf

⁴⁹ V šetření SHARE 2015, zahrnujícím reprezentativní vzorek populace 50+, celkem 35 % respondentů uvedlo, že v uplynulých 12 měsících pečovali o někoho mimo svou domácnost. SHARE je mezinárodní panelová databáze mikrodát týkajících se zdraví, socio-ekonomického statusu a sociálních a rodinných sítí osob starších 50 let. V šesté vlně (2014-2015) bylo dotazováno 6000 respondentů.

⁵⁰ Ve výzkumném šetření ISSP 2012 bylo dotazováno 1804 respondentů ve věku 18+. Jsou použita vážená data.

⁵¹ KLÍMOVÁ CHALOUPKOVÁ, Jana. Neformální péče v rodině: sociodemografické charakteristiky pečujících osob. *Data a výzkum* [online]. 2013, 7(2), 107-124 [cit. 2016-08-09]. ISSN 1802-8152. Dostupné z: https://www.library.sk/arl-cav/cs/detail-cav_un_epca-0431140-Neformalni-pecce-v-rodine-sociodemograficke-charakteristiky-pecujicich-osob/

TREND Č. 6: ZVYŠUJÍCÍ SE CHUDOBA RODIN S DĚTMI

Různé způsoby měření chudoby

Chudobu lze vnímat ze dvou pohledů. První vychází čistě z příjmů a sleduje, zda je domácnost ohrožena tzv. příjmovou chudobou. Druhý pohled vychází z toho, co si daná domácnost ze svých příjmů může dovolit, sleduje se ohrožení tzv. materiální deprivací. Platí přitom, že chudoba se přenáší z generace na generaci a úzce souvisí se sociálním vyloučením.

Příjmová chudoba rodin

Podle mezinárodních statistik⁵² patří ČR k zemím s nejnižší mírou ohrožení příjmovou chudobou vůbec i nízkou mírou chudoby rodin s dětmi. Přitom však platí, že chudobou jsou více ohroženy domácnosti se třemi a více dětmi, domácnosti sólo rodičů, domácnosti s nižším dosaženým vzděláním a domácnosti, jejichž nejmladší nezaopatřené dítě má mezi 6–17 roky.⁵³ Celkem 31,7 % rodin s jedním rodičem a závislými dětmi je ohroženo chudobou, oproti 5,9 % rodin se dvěma dospělými a jedním dítětem a 7,8 % rodin se dvěma dětmi. Sólo rodiny se dvěma a více dětmi jsou ohroženy příjmovou chudobou dokonce v 43,8 %. Z hlediska socio-ekonomického jsou chudobou ohroženy zejména domácnosti bez příjmů ze zaměstnání (34 % v roce 2013), případně částečně zaměstnané (12 %).

“ V ČR platí, že chudoba se přenáší z generace na generaci a úzce souvisí se sociálním vyloučením.

Chudoba pracujících rodin

Ačkoliv ukazatele ohrožení chudobou pro ČR vyznívají pozitivně, mnoho rodin s dětmi se ocitá v situaci, kdy jejich výdělky nestačí na pokrytí potřeby rodiny. Často balancují na hranici chudoby, žijí tedy dlouhodobě v podmínkách faktické chudoby. Problém pracující chudoby se týká více žen než mužů, konkrétně v ČR 13 % mužů a 24,5 % žen, jde tedy o každou čtvrtou ženu. V EU je podíl chudých výdělků u žen 21 %, u mužů obdobně jako v ČR 13%.⁵⁴ Medián hrubé měsíční mzdy zaměstnance na plný úvazek byl ve 2. čtvrtletí 2016 23 tisíc Kč, hodnota pro nízký výdělek byla 15,3 tisíc Kč.⁵⁵

Materiální deprivace rodin

V roce 2015 bylo materiální deprivací ohroženo 5,2 % všech domácností. Z nejčastěji jmenovaných faktorů si rodiny nemohly dovolit neočekávaný výdaj ve výši 9,7 tisíce korun, tam se jednalo o 36 % domácností, nebo si nemohly dovolit týdenní dovolenou mimo domov (32 %), jíst obden maso (11,1 %) nebo dostatečně vytápět byt (4,9 %).⁵⁶

⁵² ČESKÁ REPUBLIKA V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ (vybrané údaje). ČSÚ[online]. Praha, 2016, , 106-108 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/39997343/370002_15.pdf/b47eea4b-ef7c-428c-8d2e-be87f12dc06c?version=1.1

⁵³ ŠTÍPKOVÁ, Martina. Trendy v porodech mimo partnerství. *Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.* [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/component/content/article/6186>

⁵⁴ HOLÝ, Dalibor. Problém pracující chudoby se v Česku zhoršuje. *STATISTIKA&MY MĚSÍČNÍK ČESKÉHO STATISTICKÉHO ÚŘADU* [online]. 2013 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/05/problem-pracujici-chudoby-se-v-cesku-zhoršuje/>

⁵⁵ HOLÝ, Dalibor. ČSÚ. 2016. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-2-ctvrtleti-2016>

⁵⁶ <http://www.statistikaamy.cz/2015/03/jak-se-meri-materialni-deprivace/>

Chudoba ve stáří

Specifickou oblastí je chudoba ve stáří. Na první pohled se situace osob starších 65 let může jevit jako dobrá – jejich podíl ze všech osob pod hranicí chudoby (9,7 % obyvatelstva ČR v roce 2015) je 7,4 %. Při bližším zkoumání ale vidíme, že u domácností jednotlivců nad 65 let je pod hranicí chudoby již 17,8 % těchto domácností. Zvýší-li se hranice z 60 % na 70 % mediánového ekvivalizovaného disponibilního příjmu, tedy místo příjmu 10 220 Kč měsíčně příjmem 11 923 Kč měsíčně, pak by se pod hranicí chudoby nacházelo plných 50 % těchto domácností jednotlivců ve věku 65 a více let. V případě domácností dvou dospělých ve věku 65 a více let se pod první hranicí chudoby nachází 7,4 % těchto domácností, pod druhou hranicí chudoby 11,4 %.⁵⁷ Těživá je v rámci chudoby ve stáří zejména situace žen. U nově přiznaných důchodů je poměrný rozdíl mezi důchody mužů a žen 19 %. Ženy jsou také více ohroženy chudobou – v roce 2014 mělo důchod nižší než 5 000 Kč 7 366 mužů, zatímco žen s tímto důchodem bylo 17 177.⁵⁸ Na výši důchodů mají vliv celoživotní nerovnosti v odměňování žen a mužů, stejně jako tradiční dělba práce v domácnosti a nízké uznání péče jako společensky a hlavně finančně oceňované práce.

Výdaje na bydlení

Zakládání rodiny ztěžuje mladým lidem finanční nedostupnost kvalitního bydlení. Téměř třetina rodin s dětmi považuje náklady na bydlení za velkou zátěž, přičemž u rodin bez dětí je to jen asi čtvrtina domácností. A to i přes to, že domácnosti s dětmi jsou méně spokojeny se svým bydlením. V domácnostech s jedním rodičem navíc finance spojené s bydlením představují výrazně větší zátěž než v rodinách se dvěma rodiči.⁵⁹ I když míra ohrožení příjmovou chudobou přímo nesouvisí s výdaji domácnosti, více jsou chudobou ohroženy domácnosti žijící v nájemném typu bydlení (17 %). V jejich případě kombinace nižších příjmů a vyšších nákladů na bydlení vede k omezenější možnosti spotřeby a k větší závislosti na nepojistných sociálních dávkách. Rodiny s dětmi vydávají na bydlení v průměru cca 6 tisíc korun.

“ Zakládání rodiny ztěžuje mladým rodinám finančně nedostupné bydlení.

Výdajová struktura rodin s dětmi

Specificky pak v rodinách se závislými dětmi připadá asi pětina výdajů na nákup potravin a podobný podíl i na bydlení, 10–12 % výdajů na zboží, služby, dopravu, kulturu a rekreaci.⁶⁰ Nejmenší výdaje jsou spojeny se vzděláváním a zdravím (kolem 1–2 %). Více jak polovina rodin vychovávajících

⁵⁷ Osoby ohrožené chudobou v letech 2010 - 2015. ČSÚ [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32782502/1600211619.pdf/d855ea37-5c0b-4673-af7a-Odb1b6279840?version=1.0>

⁵⁸ STATISTICKÁ ROČENKA z oblasti důchodového pojištění 2014. ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ [online]. 2014 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/58A96B78-77AA-4D81-ADB0-6B1669AE275A/0/SR_2014.pdf

⁵⁹ Z čistých příjmů úplných rodin s dětmi tvoří náklady na bydlení 14,8 %, zatímco v případě neúplných rodin s dětmi dosahují 26,4 % z jejich čistých příjmů (SILC 2013).

⁶⁰ Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností EU - SILC. ČSÚ [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xs/vyberove_setreni_prijmu_a_zivotnich_podminek_domacnosti_eu_silc

jedno předškolní a jedno školou povinné dítě vydává měsíčně přes jeden tisíc korun na jejich vzdělávání, tedy cca 2 % příjmů. Rodiny sólo rodičů platí svým dvěma dětem měsíčně průměrně kolem 660 Kč na vzdělávání (3 % z příjmů). Za dětské oblečení a obuv (tj. na děti do 15 let věku) vydávají úplné i rodiny sólo rodičů se dvěma dětmi průměrně přes 800 Kč měsíčně (tzn. 2,1 % příjmů). V rodině s jedním dítětem přes 500 Kč (1,8 % příjmů v úplných rodinách a 2,4 % v rodinách sólo rodičů). Rodiny sólo rodičů častěji než úplné pociťují nedostatek finančních prostředků na koupi nového oblečení pro děti. Hůře dostupné je pro rodiny s dětmi (častěji ty s nižšími příjmy a sólo rodiny) také peněžní zajištění volnočasových aktivit dětí související jednak s potřebným vybavením pro jejich venkovní aktivity či zaplacením kroužků a jednak s úhradou školních výletů či prázdninových táborů. V ČR má 21 % rodin hypotéku a 29 % půjčku. Finanční rezervu pro případ náhlých výdajů má pouze 50 % rodin.⁶¹

Negativní dopady rozvodů

Rozdíly v ekonomické situaci rodin pramení také z rodinného stavu členů. Zahraniční výzkumy identifikují pokles životní úrovně po rozvodu jak u samotných rozvedených, tak u jejich dětí. Výzkum ukazuje souvislosti mezi rodinnou dělbou práce mezi mužem a ženou.⁶² České domácnosti rozvedených vykazují nižší příjmy na jednotlivce, než domácnosti vedené sezdaným párem. U domácností bez dětí je průměrný rozdíl v příjmech téměř 10 %, u domácností s nezaopatřenými dětmi už více jak 20 %. Mezi domácnostmi rozvedených mají signifikantně nižší příjmy na jednotlivce ty, v jejichž čele stojí žena. Rozdíly ve výdajích mezi domácnostmi vedenými rozvedenými a sezdanými páry odpovídají rozdílům v příjmech. Domácnosti rozvedených také uvádějí větší obtíže vyjít s příjmy. V neposlední řadě domácnosti vedené rozvedenými s větší pravděpodobností vykazují více příznaků materiální deprivace, než domácnosti vedené sezdaným párem.

⁶¹ Stav české rodiny, co ji chrání a ohrožuje. Závěrečná zpráva z výzkumu. *NADACE SIRIUS* [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/zaverecne-zpravy/Zaverecna-zprava-z-vyzkumu-primarni-prevence-ohrozeni-rodiny.pdf>

⁶² Stav české rodiny, co ji chrání a ohrožuje. Závěrečná zpráva z výzkumu. *NADACE SIRIUS* [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/zaverecne-zpravy/Zaverecna-zprava-z-vyzkumu-primarni-prevence-ohrozeni-rodiny.pdf>

B. Co rodiny od státu očekávají

Co si lidé od rodinné politiky nejvíce přejí

V oblasti tvorby rodinné politiky je nutné reflektovat postoje všech skupin obyvatelstva. Největší shoda panuje v tom, že česká vláda se věnuje rodinné politice nedostatečně, což si myslí tři pětiny obyvatel ČR.⁶³ Požadované priority v zaměření rodinné politiky jsou dlouhodobě spatřovány v podpoře bydlení pro mladé rodiny, podpoře flexibility pracovní doby, zvýšení počtu předškolních zařízení a školních družin,⁶⁴ zavedení půjček pro mladé rodiny či v rozšíření porodného.⁶⁵ Například pro zavedení garantovaného místa v MŠ pro děti od dvou let se v září 2016 pozitivně vyjádřilo 72 % respondentů, 60 % dotázaných si myslí, že by MŠ měly být bezplatné.⁶⁶ Postoje k rodinné politice jsou ovlivněny na jedné straně životními hodnotami a zkušenostmi z původní rodiny a na straně druhé ekonomickými a sociálními podmínkami, které utváří společenská struktura, v níž lidé žijí a pracují. Předložená struktura a priority navrhovaných změn a opatření ve sféře rodinné politiky proto ve své komplexitě vyvažují jak potřeby mladých lidí zakládajících rodinu, tak potřeby dalších typů rodin.

“ Lidé očekávají od rodinné politiky startovací byty, podporu flexibilních forem práce, dostatek školek a družin, půjčky pro mladé rodiny a rozšíření porodného.

Reprodukční plány žen a mužů

Hodnotové orientace lidí se liší zejména podle pohlaví, věku a vzdělanostního a pracovního statusu. Například otázka dostupnosti a cen předškolních zařízení zajímá více ženy a častěji jsou také rozhodně pro jejich vyšší dostupnost.⁶⁷ Během životního cyklu mnozí muži a ženy mění své rodičovské plány a usměrňují jejich realizaci podle reálných podmínek a životních okolností. Průzkumy ukazují, že zde existuje nesoulad v postojích mezi mladými muži a ženami v otázce plánování rodiny. Rodičem se plánuje stát 57 % bezdětných mužů ve věku 25–29 let a 29 % mužů ještě neví, zda se chtějí stát

⁶³ Názory občanů na vybraná opatření v rodinné politice

– únor 2016. *Sociologický ústav AV ČR, v.v.i* [online]. 2016 [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7522/f3/es160314.pdf

⁶⁴ Názory občanů na vybraná opatření v rodinné politice

– únor 2016. *Sociologický ústav AV ČR, v.v.i* [online]. 2016 [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7522/f3/es160314.pdf

⁶⁵ *Vláda by se podle většiny Čechů měla více věnovat rodinám s dětmi* [online], <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1742262-vl> [cit. 2016-09-09]. i

http://www.ceskatelevize.cz/ct24/sites/default/files/1723497-trendy_ceska_2016_vlna_22_brezen_0.pdf

⁶⁶ Postoje obyvatel České republiky k novele zákona o českém školství, platbám za vysoké školy a státním maturitám – září 2016. *Sociologický ústav AV ČR, v.v.i* [online]. 2016 [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7601/f3/or161012.pdf

⁶⁷ Postoje obyvatel České republiky k novele zákona o českém školství, platbám za vysoké školy a státním maturitám – září 2016. *Sociologický ústav AV ČR, v.v.i* [online]. 2016 [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7601/f3/or161012.pdf

rodiči, oproti 75 % stejně starých žen, které děti plánují, a jen 18 % je nerozhodnutých.⁶⁸

Rodina jako hodnota
zůstává prioritou, ale
mění svůj obsah

Změny struktury rodin a domácností jsou podmíněny mimo jiné proměnami hodnotových orientací. Podle výzkumů veřejného mínění zaměřených na tyto otázky si rodina jako hodnota uchovává prvenství, avšak mění se její obsah.⁶⁹ Svatba v současné společnosti nepatří mezi priority, 57 % lidí si myslí, že je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek,⁷⁰ a jen necelá čtvrtina lidí považuje za důležité, aby se dítě narodilo až po svatbě. Před narozením dítěte naopak naprostá většina nastávajících rodičů řeší spíše společné bydlení, jistotu stabilního zaměstnání či dostatek financí.⁷¹ V rámci výzkumných šetření jak z roku 2011, tak z roku 2014 zaujímají rodinné hodnoty v hodnotovém žebříčku první místa. Nejdůležitější je „mít děti a stálého životního partnera“ a „žít ve spokojené rodině“, na dalších místech je pak „věnovat se svým zálibám“ a „dosáhnout úspěchu v zaměstnání“, nebo „mít přátele, se kterými si dobře rozumíte“.⁷² Představy o ideálním věku při narození prvního dítěte se proměňují, a to u obou rodičů – v současnosti je to u otce 30 let a více, u žen nejčastěji 24–30 let.⁷³ Většinou lidé chtějí dvě děti, avšak dlouhodobě nemají tolik dětí, kolik by si přáli.⁷⁴

“ Dlouhodobě lidé nemají tolik dětí, kolik by si přáli, přičemž většinou chtějí dvě děti.

Postoje k rolím mužů
a žen v rodině

Postoje populace ke kombinování práce a péče o děti ukazují, že je v ČR očekáváno jak od mužů, tak i od žen. Pouze 18 % populace ČR rozhodně nebo spíše nesouhlasí s výrokem, že „pracující matka může se svým dítětem vytvořit stejně vřelý a bezpečný vztah jako matka, která není zaměstnána“. Přesvědčení, že „finančně do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena“, sdílí 86 % české populace. Přitom při vyjádření postojů k rolím mužů a žen polovina mužů a 43 % žen v ČR rozhodně či spíše souhlasí také

⁶⁸ KYZLINKOVÁ, R. a Anna ŠTASTNÁ. 2016. „Reprodukční plány mladých mužů v ČR“. In: *Demografie*, 58: Pp 111–128. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/33199357/clanek+1_kyzlinkova+stastna.pdf/7028d36e-b87f-4382-acee-09878fd24282?version=1.0

⁶⁹ Postoje českých občanů k manželství a rodině – únor 2016. *Sociologický ústav AV ČR, v.v.i* [online]. 2016 [cit. 2016-05-15]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/postoje-ceskych-obcanu-k-manzelstvi-a-rodine-unor-2016>

⁷⁰ http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7524/f3/ov160315a.pdf

⁷¹ <https://www.novinky.cz/finance/408047-nastavajici-rodice-zajima-bydleni-a-stabilni-prace-svatba-moc-ne.html>

⁷² Rodinné hodnoty a postoje k manželství – listopad 2011. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2011. [cit. 2016-05-15] Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6655/f3/ov111219a.pdf; Jaké hodnoty jsou pro nás důležité – červen 2014. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2014. [cit. 2016-05-15] Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7263/f3/ov140717.pdf

⁷³ Postoje českých občanů k manželství a rodině – únor 2016. *Sociologický ústav AV ČR, v.v.i* [online]. 2016 [cit. 2016-05-15]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/postoje-ceskych-obcanu-k-manzelstvi-a-rodine-unor-2016>

⁷⁴ Dle aktuálního šetření Postoje českých občanů k manželství a rodině z února 2016 vidí ideál v modelu dvoudětné rodiny 69 % lidí.

s výrokem, že „muž má vydělávat peníze a žena se má starat o rodinu a domácnost.“ Rozpor tohoto a předchozího názoru naznačuje nevyjasněnost postojů české veřejnosti k otázkám dělby rolí v rodině. Tento rozpor v postojích se ale jen málo promítá do reálného ekonomického chování žen a mužů v rodině – v ČR jsou životní standard a životní úroveň dlouhodobě odvozovány ze dvou příjmů v domácnosti.

“ Srovnání dat za delší časové období ukazuje v ČR pokles souhlasu s oddělenými rolemi mužů a žen v rodině.

Hodnocení pocitu
rovnováhy mezi
pracovním a rodinným
životem

Pocit rovnováhy mezi prací a rodinou významně přispívá k celkové životní spokojenosti.⁷⁵ ČR patří k zemím s nejvyšším podílem pracujících, kteří vnímají svoji práci jako „málo jistou“, což se negativně promítá do jejich subjektivního vnímání rovnováhy mezi prací a rodinným životem. Vnímaný konflikt mezi prací a rodinou pak posiluje přítomnost malých dětí v domácnosti, dlouhá pracovní doba, práce v nestandardní době a nízký výdělek. Častěji než pracující rodiče z dvou-rodčovských rodin vnímají konflikt mezi pracovním a mimopracovním životem pracující sólo rodiče.

⁷⁵ Chaloupková, J. (2013) „Vztah mezi pracovním a soukromým životem.“ Pp. 7-26 in K. Vlachová (ed.) *Česká republika 2002-2012: hodnoty, postoje, chování. Sociální report projektu European Social Survey*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

C. Česká rodinná politika v mezinárodním srovnání

Tři pilíře rodinné politiky

V mezinárodním srovnání je rodinná politika státu realizována prostřednictvím tří pilířů – přes daňové slevy a úlevy, přes přímou sociální podporu státu a také přes veřejné služby jako je např. sociální bydlení či kvalitní a finančně dostupné služby předškolní či rané školní péče.

1. pilíř rodinné politiky – daňový systém

Výdaje na rodinnou politiku se v ČR pohybují kolem 2,5 % HDP, což odpovídá průměru zemí OECD. Podpora rodin s dětmi je však výrazně koncentrovaná v oblasti daňových slev. Rodinná politika je tak v ČR prakticky realizována Ministerstvem financí, což je koncepční i věcná evropská rarita. ČR má druhý nejvyšší podíl výdajů na daňové slevy rodinám na HDP (0,86 % HDP v roce 2011) mezi zeměmi OECD. Od posledního sběru dat v roce 2011 se podíl výdajů na daňové slevy v ČR dále navýšil. Daňové slevy nadto podporují převážně rodiny s dětmi s vyšším příjmem, neboť pouze ty jsou schopny všechny daňové slevy vyčerpat (sleva na dítě, sleva na manžela, školkovné). Zároveň představují riziko pro rodiny s dětmi zejména v období hospodářského poklesu. Ty pak mohou být postiženy jak ztrátou příjmu, tak ztrátou daňových úlev. Z tohoto důvodu je důležité posílit další dva pilíře rodinné politiky – sociální podporu a veřejné služby.

“ ČR koncentruje podporu rodin v oblasti daňových úlev, což pro rodiny představuje riziko v době hospodářského poklesu, kdy mohou ztratit jak příjem, tak daňovou podporu.

2. pilíř rodinné politiky – sociální podpora rodin

Z dlouhodobého vývoje přímé sociální podpory rodin s dětmi je možné pozorovat její snižující se podíl na HDP ČR. Zatímco v roce 1995 to bylo 1,9 % HDP, v roce 2012 již pouze 1 % HDP. Ve struktuře výdajů na dávky státní sociální podpory došlo v letech 1990–2012 k poklesu výdajů na přídavek na dítě a sociální příplatek, naopak vzrostly výdaje na rodičovský příspěvek a na příspěvek na bydlení. V mezinárodním srovnání jsou výdaje na peněžní transfery rodinám s dětmi podprůměrné (průměr EU v roce 2012 činil 2,2 % HDP⁷⁶) a jsou velmi výrazně koncentrované na rodiny s nejmenšími dětmi. Více než 33 mld. Kč z celkových 40 mld. Kč peněžních transferů v dávkách rodinám šlo v roce 2011 rodinám s nejmladšími dětmi formou peněžité pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku.⁷⁷

“ V dávkové podpoře rodin s dětmi je ČR na přibližně polovině průměru EU, přičemž většina této podpory je soustředěna na rodiny s dětmi do čtyř let.

⁷⁶ Eurostat [online]. [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat>

⁷⁷ OECD Family Database. *OECD BETTER POLICIES FOR BETTER LIVES* [online]. [cit. 2016-01-21]. Dostupné z: http://www.oecd.org/els/family/database.htm#public_policy

3. pilíř rodinné politiky –
služby pro rodiny

I ve třetím pilíři rodinné politiky – ve výdajích na služby pro rodiny s dětmi – ČR ve srovnání s ostatními státy OECD velmi zaostává. Pouze 0,55 % HDP (asi 20 mld. Kč v roce 2011) jde na podporu služeb (předškolní péče, družiny, mimoškolní aktivity), zatímco průměr zemí OECD se pohybuje na úrovni 0,95 % HDP. V zemích OECD je výrazným trendem rodinných politik investování do vzdělávání a rozvoje služeb pro rodiny,⁷⁸ protože umožňují sociální aktivizaci, rozvoj lidského potenciálu a pomáhají lépe se začlenit a participovat ve společnosti.⁷⁹ Prokazatelně též vedou ke zvýšení rovnosti životních příležitostí pro děti,⁸⁰ a tím ke snižování nerovnosti a s ní spojených patologických jevů ve společnosti.

“ ČR vydává jen něco přes polovinu průměru OECD na podporu veřejných služeb pro rodiny s dětmi.

Osvědčená opatření
v oblasti rodinné politiky

Koncepce zapracovává doporučení zahraničních partnerů a institucí. Jedná se zejména o Doporučení Rady EU, Dohodu o partnerství pro programové období 2014–2020 nebo doporučení vyplývající z analýz OECD, které shodně doporučují v oblasti rodinné politiky více podporovat finanční zabezpečení rodin s malými dětmi, poskytovat kvalitní, místně a finančně dostupné veřejné služby péče o děti, podporovat sdílení péče o děti a další závislé členy rodiny mezi ženami i muži, podporovat legislativní i nelegislativní opatření k zabezpečení rovných příležitostí mezi muži a ženami, rozvíjet flexibilní formy práce, apod.⁸¹ Všechna tato opatření zároveň fungují v těch zemích, které vykazují dlouhodobě nejvyšší porodnost v rámci celé OECD, jedná se zejména o skandinávské státy a Francii.

⁷⁸ *Starting Strong IV Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care* [online]. Paris: OECDpublishing, 2015 [cit. 2016-02-24]. ISBN 978-92-64-23351-5. Dostupné z: <http://www.oecd.org/publications/starting-strong-iv-9789264233515-en.htm>

Changes in Family Policies and Outcomes: Is there Convergence? *OECDiLibrary* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/changes-in-family-policies-and-outcomes-is-there-convergence_5jz13wllxgz-en

⁷⁹ J., Jenson a Saint-Martin D. New Routes to Social Cohesion? Citizenship and the Social Investment State. *Canadian Journal of Sociology*. 28(1), 77-90.

⁸⁰ G., Esping-Andersen. The Incomplete Revolution: Adapting Welfare States to Women's New Roles. *Cambridge: Polity Press*. 2009.

⁸¹ Viz OECD Economic Survey of Czech Republic, 2016, OECD, dostupné z: <http://www.oecd.org/eco/surveys/economic-survey-czech-republic.htm>. THÉVENON, Olivier a Anne SOLAZ. Labour Market Effects of Parental Leave Policies in OECD Countries. *OECDiLibrary* [online]. 2013 [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/labour-market-effects-of-parental-leave-policies-in-oecd-countries_5k8xb6hw1wjf-en;jsessionid=1qrhm5itoik4l.x-oecd-live-02. Dále Achieving stronger growth by promoting a more gender balanced economy, 2014, OECD, dostupné z: <http://www.oecd.org/g20/topics/employment-and-social-policy/ILO-IMF-OECD-WBG-Achieving-stronger-growth-by-promoting-a-more-gender-balanced-economy-G20.pdf>, Thévenon O. 2011. Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis Population and Development Review, 37(1): 57-87. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x/abstract>.

D. Co rodiny potřebují

STARTOVACÍ BYTY A DŮSTOJNÉ BYDLENÍ PRO SENIORY

Současný stav

Bydlení je pro každou rodinu nenahraditelným statkem a chybějící bydlení představuje zásadní bariéru pro zakládání rodiny. Mezi hlavní problémy v oblasti bydlení v ČR patří nedostatek dostupného kvalitního nájemního bydlení. To je způsobeno zejména nízkým podílem nájemního bydlení obecně, malou velikostí bytů a zároveň vysokými výdaji za bydlení, které se pohybují v průměru od 30 % až do 50 % příjmů rodin, tj. v průměru 5 600 Kč měsíčně, rodiny s dětmi pak zaplatí více než 6 000 Kč. V roce 2013 počet domácností v nájemních bytech, které vynakládaly na bydlení více než 40% čistých příjmů, činil 273 tisíc, což je více než třetina domácností bydlících v nájemních bytech. Výdaje na bydlení pak nejvíce zatěžují domácnosti s nízkými příjmy. Ohrožené jsou zejména domácnosti s jedním příjmem a domácnosti jednotlivců, zejména seniorů. Problémem je také zastaralý bytový fond, chybí např. bezbariérové bydlení pro seniory.

Důsledky problémů

Výše popsané trendy ve svém důsledku vedou k tomu, že rodiny často bydlí v nevyhovujících podmínkách nebo se ocitají bez stálého domova na ubytovnách či v azylových domech. V roce 2014 z celkového počtu 48 tisíc osob žijících v kategorii „jiné“ (převážně tvořené ubytovny) tvořily 14 tisíc nezletilé děti. Téměř 150 tisíc domácností s dětmi žije v bydlení, kam zatéká či existuje problém s vlhkostí, problémem je také objektivní nedostatek místa. Celkově více jak čtvrt milionu dětí v ČR žije v nevyhovujících podmínkách.⁸² Tím se vytváří další generace, která je ohrožena bezdomovectvím a sociálním vyloučením. Celý systém podpory rodin s dětmi s nedostatečnými příjmy na úhradu bydlení je drahý a neefektivní. Jen v roce 2015 dosáhly celkové výdaje na příspěvek a doplatek na bydlení od státu téměř 13 miliard Kč a výdaje v této oblasti sociální politiky se rok od roku navyšují. Příspěvky státu navíc často končí jako podpora nevyhovujících forem bydlení.

Žádoucí je různorodost

Z toho důvodu je žádoucí využít neefektivně vynakládané prostředky jinak a použít je na podporu sociálního/dostupného bydlení nejen pro rodiny s dětmi a seniorské domácnosti a zamezit tak dalšímu znevýhodňování lidí s nedostatečnými příjmy. Vzhledem k tomu, že není sociální bydlení jasně vymezeno v žádném specifickém právním předpisu, města a obce pod tento pojem zahrnují různé druhy bydlení pro různorodé cílové skupiny. Nesjednocenost systému a práv a povinností měst a obcí má za následek, že na některá města je kladena vysoká zátěž způsobena stěhováním sociálně znevýhodněných lidí do vybraných lokalit, kde vznikají vyloučené oblasti a koncentrují se problémy spojené se sociálním vyloučením. Ani opačný stav, kdy vznikají čtvrti s vyššími cenami bytů, jež ve svém důsledku vedou k vytlačení původních obyvatel, následnému vylidňování čtvrtí a změně

⁸² ŠIMÍKOVÁ, Ivana a Jiří VYHLÍDAL. *Popis velikosti a struktury skupin osob, které by mohly představovat cílovou skupinu sociálního bydlení* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2015 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_398.pdf

infrastruktury ne(z)abrání. Paradoxně jsou tak čtvrtě přitažlivé svou pestrostí a širokou nabídkou služeb postupně proměněny na čtvrtě zaměřené na turismus a vysoko příjmové obyvatelstvo. Rovněž hustota osídlení ovlivňuje infrastrukturu a nabídku služeb. Oblasti s vyšší sociální diverzitou jsou tak i příznivé nejen pro místní obyvatele, ale i pro menší podnikatele a živnostníky.

OPATŘENÍ V REALIZACI

Parametry navrhovaných opatření

1. Dostupné bydlení pro všechny rodiny		
Popis	Přijetí zákona o sociálním bydlení a implementace systému sociálního a dostupného bydlení podle Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 – 2025.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	800 mil. Kč ročně (Navýšení dotačního programu MPSV určeného na výkon sociální práce na obecních úřadech)
	Dopady na rodiny	+ 1 626 nových sociálních pracovníků s obslužností až 130 000 osob v kategorii závažné bytové problémy, až 40 % mohou tvořit rodiny s dětmi.
Aktuální stav přípravy	Opatření je ve fázi dokončování meziresortního připomínkového řízení – vládě by měl být předložen začátkem ledna 2017, platnost od října 2018.	
Gesce (spolugesce)	MPSV, (MMR), MLP	

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaných opatření

2. Podpora výstavby startovacích či malometrážních bytů		
Popis	Zavedení investičního dotačního programu Ministerstva pro místní rozvoj pro obce na podporu výstavby či rekonstrukce objektů na startovací a malometrážní byty pro rodiny s dětmi či pro seniory v řádu miliard Kč ročně.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	3 mld. Kč ročně/ nárokováno v rámci Zákona o sociálním bydlení a o příspěvku na bydlení.
	Dopady na rodiny	V období 10 let až 400 000 podpořených osob.
Gesce	MMR	
3. Zhodnocení a úprava podmínek podpory bydlení mladých rodin v rámci nabídky Státního fondu bydlení		
Popis	Zhodnocení a úprava podmínek u podpory bydlení mladých rodin v rámci nabídky Státního fondu bydlení vzhledem k nízkému využívání (přehodnocení nastavení věkové hranice, částky, parametrů půjčky apod.)	
Gesce	MMR	

DOSTUPNÁ A KVALITNÍ PÉČE O DĚTI

Současný stav

Nejpalčivějším problémem v ČR v oblasti služeb péče a vzdělávání dětí v předškolním a školním věku je nedostatečná nabídka kvalitních, finančně a místně dostupných služeb, které by odpovídaly přáním rodičů.

Nejedná se pouze o služby pro děti mladší tří let, pro které veřejně provozované a finančně dostupné služby prakticky neexistují, ale regionálně

i pro děti tříleté a čtyřleté.⁸³ Cena za místo ve veřejné mateřské škole se stravou a mimoškolními aktivitami se pohybuje kolem 1500 korun měsíčně.⁸⁴ Náklady v soukromých zařízeních se pohybují od 5 tisíc až do 15 tisíc korun měsíčně. Pokud vezmeme v úvahu průměrný čistý příjem rodiny s nezaopatřenými dětmi ve výši 39 tisíc korun,⁸⁵ vydá rodina na mateřskou školu na jedno dítě cca 4 % příjmů, na soukromou školu již 12–38 % příjmů. Náklady veřejných rozpočtů na dítě v mateřské škole (ve věku 3–5 let) činí v roce 2016 cca 41 800 Kč.⁸⁶

Služby v rámci šedé ekonomiky jsou nevýhodné pro všechny

Kvůli nedostatečné dostupné nabídce a nekomplexní právní úpravě služeb péče o děti volí rodiče využívání chův a služby v rámci šedé ekonomiky.⁸⁷ To je nevýhodné jak pro rodiče a děti z důvodu nedostatečného zabezpečení kvality, tak pro samotné chůvy, jelikož se jedná o prekarizovanou formu práce bez sociálních jistot,⁸⁸ a v neposlední řadě rovněž pro stát, který přichází o příjmy z daní a sociálního pojištění.⁸⁹

Hygienické a další požadavky na předškolní zařízení

Roztříštěnost systému služeb péče a vzdělávání v rámci působnosti tří různých rezortů⁹⁰ způsobuje existenci různých požadavků pro poskytovatele například v oblasti hygieny, stavebních úprav, odborné způsobilosti personálu a financování služeb. Existují i služby péče o děti, pro které nejsou stanoveny žádné nebo pouze dílčí standardy kvality péče, výchovy a vzdělávání. Nastavení hygienických standardů do jisté míry znesnadňuje zřizování a rozšiřování kapacit předškolních zařízení.⁹¹ Problematické jsou také požadavky týkající se stravování dětí v předškolních zařízeních, které jsou

⁸³ Ve školním roce 2015/2016 nebylo vyhověno 41 041 žádostem o umístění dítěte do mateřské školy (nejvíce v Praze a v kraji Jihomoravském a Středočeském).

⁸⁴ Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání uvádí, že výše částky nesmí přesáhnout 50 % skutečných průměrných měsíčních neinvestičních výdajů na dítě s výjimkou výdajů na platy. Ceny mateřské školy v Praze. *Skolkovnik.cz* [online]. [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://www.skolkovnik.cz/clanek/ceny-materske-skoly-v%C2%A0praze/>

⁸⁵ Data EU-SILC 2014. Výpočty VÚPSV. viz Höhne, S., Kuchařová, V., Paloncyová, J. Rodiny s dětmi v České republice. Sociodemografická struktura, finanční a materiální podmínky. Praha: VÚPSV /v tisku/.

⁸⁶ MŠMT. Principy normativního rozpisu rozpočtu přímých výdajů RgŠ územních samosprávných celků na rok 2016 v úrovni MŠMT – KÚ. 2016. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/ekonomika-skolstvi/principy-normativniho-rozpisu-rozpocet-primych-vydaju-rgs>

⁸⁷ BARVÍKOVÁ, Jana a Jana PALONCYOVÁ. PÉČE CHŮV METODIKA PRO CHŮVY. *VÚPSV, v.v.i.* [online]. 2014 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/sites/File/audit-clanky/Barvikova_Paloncyova_metodika_chuvy.pdf

⁸⁸ BARVÍKOVÁ, Jana a Jana PALONCYOVÁ. METODIKA PROFESIONALIZACE INDIVIDUÁLNÍ PÉČE O DĚTI – MATEŘSKÁ ASISTENTKA. *VÚPSV, v.v.i.* [online]. 2014 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/sites/File/audit-clanky/Barvikova_Paloncyova_navrh_chuva.pdf

⁸⁹ BARVÍKOVÁ, Jana a Jana PALONCYOVÁ. METODIKA PROFESIONALIZACE INDIVIDUÁLNÍ PÉČE O DĚTI – MATEŘSKÁ ASISTENTKA. *VÚPSV, v.v.i.* [online]. 2014 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/sites/File/audit-clanky/Barvikova_Paloncyova_navrh_chuva.pdf

⁹⁰ Dle údajů Ministerstva zdravotnictví je evidováno celkem 380 provozoven v rámci živnosti č. 72.

⁹¹ Během projednávání zákona o dětské skupině (Zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů) vyzvala Poslanecká sněmovna příslušná ministerstva k posouzení a případné revizi současných hygienických standardů platných pro mateřské školy. Toto usnesení vycházelo z předpokladu, že současná regulace může blokovat zřizování a rozšiřování kapacit mateřských škol.

upraveny vyhláškou č. 137/2004 Sb.,⁹² protože neumožňují pružně reagovat na specifické výživové potřeby dětí.

Veřejné politiky na sebe
nenavazují

Nemožnost umístit dítě do mateřské školy či jiného předškolního zařízení znemožňuje jak rodičům, tak zaměstnavatelům plánovat návrat do práce po skončení rodičovské dovolené a přináší tak velkou ekonomickou nejistotu pro rodiny s malými dětmi. Dopady nedostupnosti mateřských škol a dalších zařízení a lze vysledovat jak v nízké míře zaměstnanosti rodičů, především matek, tak v oblasti porodnosti a snižujícím se počtu druhých a dalších dětí v rodinách.

Přínosy právního nároku
na místo v předškolním
zařízení

V posledních letech se mnohé členské státy EU, které čelí stejně nízké porodnosti jako ČR, rozhodly zavést tzv. právní nárok na místo ve veřejném předškolním zařízení pro každé dítě od dovršení určitého věku.⁹³ Přínosy tohoto opatření jsou již zmíněná možnost si lépe naplánovat návrat do práce, rovněž možnost dřívějšího návratu na trh práce, pokud o to má daný rodič zájem, což přispívá k udržení výtěžku u obou partnerů,⁹⁴ dále zachování profesních kompetencí a lidského potenciálu, ale i podpoře kvality času tráveného s dítětem. V situaci, kdy se v ČR chudoba dědí z generace na generaci,⁹⁵ představuje možnost dítěte pobývat v dětském kolektivu v mateřské škole či jiném předškolním zařízení důležitý nástroj prevence budoucího sociálního vyloučení a chudoby. Zejména dětem ze znevýhodněného sociálního prostředí dává včasné kvalitní vzdělávání lepší šance pro budoucí život.⁹⁶ Předškolní vzdělávání a péče zvyšuje připravenost dětí na základní vzdělávání a zvyšuje potenciál vzdělanostní společnosti v ČR. Odborníci⁹⁷ tvrdí, že první tři roky života hrají v životě rozhodující roli – rozhodnou o emocionálních, kognitivních a intelektuálních schopnostech dítěte. Děti, které obdrží konzistentní předškolní vzdělání a péči, mají větší

⁹² Vyhláška č. 137/2004 Sb., o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných, ve znění pozdějších předpisů.

⁹³ Například v SRN byl právní nárok zaveden pro všechny děti od dovršení prvního roku věku, nikoliv ve vazbě na začátek školního roku.

⁹⁴ Empirické studie z ČR odhadují, že každý rok navíc, který matka nepracuje, sníží úroveň jejich budoucích výtěžků cca o 1 %. Viz: PYTLÍKOVÁ, Mariola. Rozdíly ve výši výtěžků ve vztahu k mateřství a dítěti v rodině. *Národněhospodářský ústav AV ČR, v.v.i.* [online]. 2015 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: [http://idea.cerge-](http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_11_Rozdily_vydelku_ve_vztahu_k_materstvi/IDEA_Studie_11_Rozdily_vydelku_ve_vztahu_k_materstvi.html#p=1)

[ei.cz/files/IDEA_Studie_11_Rozdily_vydelku_ve_vztahu_k_materstvi/IDEA_Studie_11_Rozdily_vydelku_ve_vztahu_k_materstvi.html#p=1](http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_11_Rozdily_vydelku_ve_vztahu_k_materstvi/IDEA_Studie_11_Rozdily_vydelku_ve_vztahu_k_materstvi.html#p=1)

⁹⁵ SÍROVÁTKA, T., I. ŠÍMÍKOVÁ, R. JAHODA a J. GODAROVÁ. Poverty, material deprivation and social exclusion in the Czech Republic with an emphasis on children and households with children. *VÚPS* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/webisnt/cicsonew.htm>

⁹⁶ Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020. *MPSV* [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/17081>

HAŠKOVÁ, Hana, Jiří MUDRÁ a Steven SAXONBERG. *Péče o nejmenší: Boření mýtů*. Praha: SLON, 2013. ISBN 978-80-7419-114-5.

MITCHELL, L. *Outcomes of Early Childhood Education*. New Zealand: Ministry of Education, 2008.

⁹⁷ Profesor James Heckman (nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 2000, Univerzita of Chicago, zabývá se sociálními nerovnostmi) tvrdí: „První tři roky života hrají v životě rozhodující roli – rozhodnou o emocionálních, kognitivních a intelektuálních schopnostech dítěte. Děti, které obdrží konzistentní předškolní vzdělání a péči mají větší pravděpodobnost uspět ve vzdělání, vyhnout se problémům se zákonem a být úspěšný a produktivní v celém životě“.

pravděpodobnost uspět v dalším vzdělávání, vyhnout se problémům se zákonem a být úspěšní a produktivní v celém životě.

Předškolní zařízení jako klíčová investice státu

V neposlední řadě právní nárok pomáhá státu ušetřit díky zvýšení zaměstnanosti matek malých dětí, a to nejen na výpadku ze zdravotního a sociálního pojištění, tyto systémy budou navíc doplněny o odvody rodičů (tzv. dvojitá dividenda účasti na pracovním trhu). Posílena bude i příjmová stránka rozpočtu o přímé i nepřímé daně rodičů.⁹⁸ Jedno dodatečné místo ve školce i za velmi konzervativních předpokladů představuje pro veřejné rozpočty pozitivní přínos.⁹⁹

Tabulka níže zobrazuje, v kterém věku začíná v členských státech EU předškolní vzdělávání.¹⁰⁰

Předškolní vzdělávání v EU

Předškolní vzdělávání	Členský stát EU	Celkem
od 6 měsíců	Finsko, Chorvatsko, Rumunsko, Dánsko, Kypr, Estonsko, Řecko, Litva, Španělsko, Nizozemí	10
od 1 roku	Německo, Lotyšsko, Švédsko, Spojené království, Slovinsko	5
od 2 let	Francie, Maďarsko, Rakousko, Belgie, ČR	5
ostatní	Irsko, Slovensko, Itálie, Lucembursko, Malta, Polsko, Portugalsko, Bulharsko	8

Důležitost družin

Nedostatečná nabídka dostupných služeb, problematické nastavení otevírací doby vzhledem k pracovní době rodičů a zajištění péče o děti v době prázdnin pokračuje rovněž v mladším školním věku, kdy některé základní školy družiny vůbec nemají, případně z kapacitních důvodů přijímají pouze žáky prvních a druhých tříd zaměstnaných rodičů. Družiny zajišťují zaopatření dětí mladšího školního věku, když jsou rodiče v práci, zároveň plní významnou výchovně-vzdělávací funkci. U starších dětí organizované aktivity, nejen družin, napomáhají primární prevenci sociálně patologických jevů a bezpečnosti dětí.¹⁰¹

Finanční nedostupnost mimoškolních aktivit

Pouze v 7 z 10 rodin se děti věnují pravidelným volnočasovým aktivitám a stejný podíl rodin umožňuje dětem alespoň týden prázdnin mimo domov.¹⁰² Problematické je zajištění těchto aktivit v rodinách s více dětmi a v rodinách

⁹⁸ KALÍŠKOVÁ, Klára a Daniel MÜNICH. ČEŠKY: NEVYUŽITÝ POTENCIÁL ZEMĚ. *Národně hospodářský ústav* [online]. 2012 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/documents/kratka_studie_2012_03.pdf

⁹⁹ KALÍŠKOVÁ, Klára, Daniel MÜNICH a Filip PETROLD. Veřejná podpora míst ve školkách se vyplatí: analýza výnosů a nákladů. *Národně hospodářský ústav* [online]. 2016 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: http://genderstudies.cz/download/IDEA_Studie_3_2016_Verejna_podpora_mist_ve_skolkach.pdf

¹⁰⁰ Zpracováno na základě informací z http://www.leavenetwork.org/lp_and_r_reports/country_reports/ a http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/191EN.pdf.

¹⁰¹ HÁJEK, Bedřich, Jiřina PÁVKOVÁ a kol. *Školní družina*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-900-2.

¹⁰² Příjmy, výdaje a životní podmínky domácností. ČSÚ [online]. 2016 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-vydaje-a-zivotni-podminky-domacnosti>

sólo rodičů.¹⁰³ Mezi hlavní důvody patří jejich finanční nedostupnost. Především družiny by měly zajistit jimi organizované volnočasové aktivity zdarma, a tím je zpřístupnit více dětem z důvodů výchovně vzdělávacích i ochranných. Cena družin se pohybuje v řádech stokorun za měsíc.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

4. Garance místa v mateřských školách		
Popis	Stanovení garance míst ve veřejném předškolním zařízení pro každé dítě od dovršení druhého roku života, tj. umožnit nástup do mateřské školy v průběhu školního roku.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	2,2 mld. Kč/školní rok
	Dopady na rodiny	pouze ve školním roce 2015/2016 by podpořilo rozpočty rodin 367 361 dětí o + 500 Kč/měsíčně.
Aktuální stav přípravy	V rámci novely školského zákona bylo zavedeno přednostní umístění do mateřských škol pro děti čtyřleté od roku 2017, pro děti tříleté od roku 2018, pro děti dvouleté od roku 2020, vyhlášeno ve Sbírce zákonů 8. 6. 2016 jako zákon č. 178/2016 Sb.	
Gesce	Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy	
5. Předškolní vzdělávání bezplatně, vyjma obědů		
Popis	Zavedení předškolního vzdělávání a péče ve všech typech veřejných předškolních zařízení pro všechny děti bezplatně, vyjma obědů.	
Gesce	MŠMT	
6. Dostupné školní družiny pro všechny žáky 1. stupně ZŠ		
Popis	Zvýšení dostupnosti školních družin pro všechny žáky prvního stupně základních škol a zavedení operativního způsobu navýšování kapacit družin podle aktuálních potřeb, např. propojením kapacit předškolních zařízení a školních družin. Stanovení povinnosti přizpůsobit odpolední a ranní provoz školních družin tak, aby umožňoval sladování rodinného a pracovního života a odpovídal potřebám rodin. Zavedení základní nabídky hudebních, výtvarných, pohybových nebo vzdělávacích kroužků, které by byly pro děti v družinách bezplatné.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	80–270 mil. Kč + další investiční a provozní náklady, 579 mil. Kč bezplatné kroužky
	Dopady na rodiny	podpořeno 386 000 dětí v jednom roce a navýšení rozpočtů rodin o 1 500 Kč za jeden kroužek
Gesce	MŠMT	
7. Mikrojesle		
Popis	Na podporu kvalifikované nerodinné péče o děti od šesti měsíců legislativně ukotvit péči v mikrojeslích s maximálním počtem čtyř dětí na pečující osobu.	
Gesce	MPSV	
8. Adaptační období pro děti v předškolních zařízeních.		
Popis	Zavedení 4 týdenního adaptačního období v předškolních zařízeních pro nastupující děti.	
Gesce	MŠMT	
9. Po ukončení financování z Evropského sociálního fondu zajistit dlouhodobé		

¹⁰³ BRÁZDILOVÁ, Michaela. Nejohroženější jsou neúplné rodiny. *STATISTIKA&MY: MĚSÍČNÍK ČESKÉHO STATISTICKÉHO ÚŘADU* [online]. 2015 [cit. 2016-01-6]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/07/nejohrozenejsi-jsou-neuplne-rodiny/>

financování dětských skupin a mikrojeslí z národních zdrojů.		
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	Mikrojesle: 44 tisíc Kč na jednu mikrojesle (při 4 dětech). Náklady ovlivňuje i to, zda jsou mikrojesle umístěné v bytě/domě pečující osoby Dětské skupiny: - 56 000 Kč rok/dítě + 66 000 Kč rok/dítě
	Dopady na rodiny	Mikrojesle: pouze v rámci pilotního ověření podpořeno 280 dětí Dětské skupiny: pouze v roce 2014 – 2016 vytvořeno přes 2 500 míst pro předškolní děti
Gesce	MPSV	
10. Jednotné standardy kvality péče a vzdělávání v zařízeních péče o děti (včetně MŠ) pro všechny typy zařízení.		
Popis	Stanovení jednotných standardů kvality péče a vzdělávání v zařízeních péče o děti (včetně MŠ) pro všechny typy péče o děti. Jako zásadní se jeví stanovit maximální počet dětí ve třídě resp. na pečující osobu, závazné kvalifikační požadavky na personál, povinnost mít zpracovaný plán vzdělávání včetně formy spolupráce s rodiči. Zavést systém supervizí a kontroly pro posilování kvality péče, výchovy a vzdělávání.	
Gesce (spolugesce)	MŠMT, (MPSV)	
11. Revize a sjednocení hygienických a stavebních předpisů platných pro zařízení péče o děti, a to především hygienickou vyhlášku č. 410/2005 Sb.		
Gesce	MMR, MZd	

PODPORA STABILNÍCH PARTNERSKÝCH A RODINNÝCH VZTAHŮ

Současný stav

Zdravé partnerské a rodinné vztahy zahrnují i konflikty. Řada těchto konfliktů však nemusí být včas a vhodným způsobem řešena a přerůst do závažnějších problémů, i proto, že jim samotným nebo jejich zdravému řešení není věnovaná dostatečná pozornost ve sféře primární prevence. V současném českém systému chybí výchova ke zvládání a prevenci problémů v rodině. Rodiny často pomoc neumějí vyhledat nebo jsou pro ně příslušné služby (terapeutů, manželských a rodinných poradců, sociálních pracovníků) finančně, časově či místně nedostupné. Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, které poskytují služby zdarma, mají dlouhé objednací lhůty, zatímco občanské poradny a jim podobná zařízení jsou často dostupná jen ve větších městech. To samé se dá říci i o terénních službách.¹⁰⁴

Neexistují jednotná pravidla pro služby primární prevence

V současné době neexistují jednotná legislativní i nelegislativní pravidla, která by stanovila mantinely pro poskytování služeb primární prevence, dále registrační a kvalitativní kritéria, mechanismy financování a kontrolu výkonu poskytování činností. Poradenské služby a jiné preventivní aktivity spadají pod různé rezorty a jsou také financované z různých zdrojů (jako sociální služby z MPSV, z dotačního programu MPSV Rodina nebo z dotačních programů Ministerstva vnitra a Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy,

¹⁰⁴ Např. pedagogicko-psychologické poradny mají objednací lhůty 3 měsíce a více. Organizace rané péče zaměřené na autistické děti mají objednací lhůty 6 měsíců. Dětské psychologové, kteří pracují „na pojišťovnu“, mají rovněž 3–4 měsíce objednací lhůty. U dětských psychiatrů jsou objednací lhůty ještě delší.

ale také ze zdrojů samosprávných celků, jako jsou kraje a obce a poté z nadací). To má za následek různé podmínky pro poskytování těchto služeb dle různých dotačních programů. Rovněž z ústřední úrovně státní správy lze jen obtížně určit potřebnost uvedených služeb ve vztahu k specifikům v dané lokalitě. Tento stav v souvislosti s krátkodobou podporou projektů jednotlivých neziskových subjektů vytváří nejisté prostředí pro poskytovatele i uživatele. Většina financí je rovněž poskytována pouze na pilotní projekty na základě předpokladu, že úspěšné projekty dále budou financované státní správou či samosprávou. A to se týká i oblasti rodičovských a partnerských kompetencí.

Charakteristika služeb primární prevence

Na rozdíl od služeb sekundární prevence, které mají více než bazální legislativní zakotvení, služby primární prevence toto ukotvení nemají. Přesto jsou nezbytné a potřebné a to především proto, že umožňují zkoumání předpokladů a příčin výskytu sociálně negativních jevů a hledání možností, jak jim zabránit. Dopad poskytování služeb, které mají čistě preventivní a podpůrný charakter na rodiny, je v praxi bezesporu pozitivní. Služby primární prevence podporují stabilitu rodiny tím, že usnadňují založení rodiny, posilují rodičovské kompetence, zkvalitňují vztahy v rodině, podporují rodiče v péči o děti a ve výchově dětí, a rovněž působí pozitivně na harmonické sladění rodiny a práce. Služby zahrnují širokou škálu poradenských, vzdělávacích, tréninkových a osvětových činností a jsou zacíleny na rodiny pečující o závislé členy, těhotné ženy a jejich partnery a širší rodinu.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

12. Legislativní ukotvení služeb primární prevence, vč. služeb pro rodinu		
Popis	Vypracování legislativní úpravy služeb primární prevence včetně vymezení služeb pro rodinu s důrazem na rodičovské a partnerské kompetence – základní druhy, formy a činnosti, stanovení způsobu registrace, standardů kvality služeb primární prevence, stanovení povinností poskytovatelů a kontroly poskytování, nastavení systému financování, stanovení povinnosti krajům vytvářet plán rozvoje služeb primární prevence.	
Gesce (spolugesce)	MPSV, (MŠMT)	
13. Navýšení dotací na pro-rodinné aktivity		
Popis	Navýšení dotačního programu MPSV Rodina za účelem rozšíření primárně preventivních pro-rodinných aktivit v oblasti upevňování rodičovských a partnerských kompetencí.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	Dle navýšení
	Dopady na rodiny	pouze v roce 2015 podpořeno 82 092 rodin
Gesce	MPSV	

STÁTNÍ PODPORA FLEXIBILNÍCH FOREM PRÁCE

Současný stav

V ČR chybí odpovídající nabídka kvalitních flexibilních forem práce, tedy prací konaných v pracovním poměru, nikoliv na DPČ či DPP. Jedná se především

o zkrácené pracovní úvazky, ale i o další formy, jako je např. pružná pracovní doba, možnost práce z domova, stlačený pracovní týden či sdílená pracovní místa. V počtu pracujících na zkrácený úvazek, nabídce sdílených pracovních míst či využívání alespoň částečně práce z domova je ČR pod evropským průměrem. Zájem o flexibilní formy práce je přitom v ČR obrovský – přibližně 9 z 10 Čechů by uvítalo, aby byla zavedena pružná pracovní doba nebo částečné pracovní úvazky pro rodiče s dětmi (91 % je rozhodně nebo spíše pro).¹⁰⁵

Aktivní politika
zaměstnanosti

K zajištění maximální možné úrovně zaměstnanosti v ČR slouží aktivní politika zaměstnanosti. Úřad práce ČR může prostřednictvím nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti poskytovat zaměstnavatelům finanční podporu formou různých příspěvků. Příspěvky jsou zaměřeny zejména na podporu zaměstnávání osob, které nelze pro jejich individuální charakteristiky umístit na trh práce jiným způsobem. Aktivní politika zaměstnanosti dále zahrnuje rekvalifikace, investiční pobídky a podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Aktivní politika zaměstnanosti se však nijak specificky neváže na flexibilitu pracovních úvazků.

Výhody a rizika
flexibilních úvazků

Flexibilní formy práce přitom znamenají možnost mít více času na rodinu, práci, seberealizaci i odpočinek. Přinášejí výhody zaměstnavatelům, zaměstnancům i státu. Zaměstnavatelům zvyšují produktivitu práce a snižují finanční i osobní náklady.¹⁰⁶ Dále pozitivně ovlivňují firemní kulturu, neboť díky nim roste spokojenost a loajalita zaměstnanců.¹⁰⁷ Představují cestu, jak uchovávat a rozvíjet znalosti a dovednosti vysoce kvalifikovaných a talentovaných zaměstnanců, kteří chtějí či potřebují pracovat jinak.¹⁰⁸ Dále jim umožňují harmonizovat pracovní, soukromý a rodinný život, a tím zlepšují zapojení pečujících osob, včetně rodičů s malými dětmi, na trhu práce.¹⁰⁹ Jsou výhodné i pro stát, protože zachovávají zaměstnanost a snižují nezaměstnanost specifických skupin na trhu práce (zejména žen matek),¹¹⁰ čímž ve svých dopadech zvyšují disponibilní příjem domácností a podporují udržitelnost sociálních systémů, především průběžné financování

¹⁰⁵ Názory občanů na vybraná opatření v rodinné politice – únor 2016. *Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.* [online]. Praha [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7522/f3/es160314.pdf

¹⁰⁶ HOUSEMAN, S. N. Why employers use flexible staffing arrangements: Evidence from an establishment survey. *Industrial and Labor Relations Review* [online]. 2001, 55, 149-170.

¹⁰⁷ ORPEN, Christopher. Effect of flexible working hours on employee satisfaction and performance: A field experiment. *Journal of Applied Psychology* [online]. 66, 113-115 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.66.1.113>

¹⁰⁸ FORMÁNKOVÁ, L. a A. KŘÍŽKOVÁ. Flexibility trap – the effects of flexible working on the position of female professionals and managers within a corporate environment. *Gender in Management: An International Journal* [online]. 2015, 30(3), 225-238 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1108/GM-03-2014-0027>

¹⁰⁹ LEWIS, Suzan a Ian ROPER. *Flexible working arrangements: from work-life to gender equity policies*. In: *The Oxford handbook of personnel psychology*. Oxford U. P, 2008. ISBN 9780199234738.

¹¹⁰ FORMÁNKOVÁ, Lenka, Radka DUDOVÁ a Marta VOHLÍDALOVÁ. BARIÉRY A MOŽNOSTI VYUŽITÍ FLEXIBILNÍCH FOREM PRÁCE V ČR Z KOMPATIVNÍ PERSPEKTIVY. *MPSV ČR* [online]. 2011 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13789/flexi_prace.pdf

důchodového systému.¹¹¹ Zároveň je však důležité upozornit na to, že osoby zaměstnané na částečný či flexibilní úvazek mají často menší možnost pracovního postupu, menší nárok na zaměstnanecké výhody, menší jistotu zaměstnání a nižší účast v podnikových vzdělávacích programech.¹¹²

Předpokladem podpory flexibilních forem práce je proto dostatečná úprava zákoníku práce ve spolupráci se sociálními partnery v takové podobě, která zajistí ochranu zaměstnanců tak, aby se tyto formy zaměstnání staly formami plnohodnotnými.

Nárok na dovolenou
v souvislosti s překážkami
práce na straně
zaměstnance

Zákoník práce považuje z hlediska dovolené některé překážky v práci na straně zaměstnance za výkon práce, některé jiné však za výkon práce pro účely dovolené nepovažuje (např. dobu rodičovské dovolené, pracovní neschopnosti, která nevznikla v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, dobu ošetřování dítěte nebo jiného člena domácnosti a jiných důležitých osobních překážek v práci na straně zaměstnance), ačkoliv zaměstnanec vznik a dobu trvání některých z nich není schopen ovlivnit. Podle tohoto rozlišení pak dochází k případnému krácení dovolené za kalendářní rok nebo její poměrné části. Z toho důvodu je nutné zahájit diskusi o možnosti případného rozšíření okruhu překážek v práci na straně zaměstnance, které lze pro účely dovolené považovat za výkon práce. Stejně tak je třeba zvážit, zda je vůbec možné či jakým způsobem poskytovat dovolenou zaměstnancům ve zvláštním pracovním zapojení na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, pokud jsou provázány nahodilostí výkonu práce podle potřeb zaměstnavatele.

OPATŘENÍ V REALIZACI

Parametry navrhovaného
opatření

14. Povinnost specifikovat „vážné provozní důvody“	
Popis	Úprava podmínek využívání institutu „vážných provozních důvodů“: zakotvit povinnost zaměstnavatele sdělit písemně důvody, pro které nebylo žádosti o zkrácenou dobu nebo jinou úpravu pracovní doby vyhověno. Žádost zaměstnance o změnu časového rozložení pracovní doby i odpověď zaměstnavatele bude mít písemnou formu. V případě zamítnutí žádosti má zaměstnavatel povinnost specifikovat vážné provozní důvody, které vedly u konkrétního zaměstnance k tomu, že nebylo vyhověno žádosti
Aktuální stav přípravy	Úpravy Zákoníku práce schválila vláda 24. 8. 2016; první čtení v PSP proběhlo 6. 12. 2016 na 50. schůzi.
Gesce	MPSV

¹¹¹ Systémová doporučení k podpoře sdílených pracovních míst v ČR. KOOPOLIS: DALŠÍ VZDĚLÁNÍ POD JEDNOU STŘECHOU [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <<https://koopolis.cz/sekce/knihovna/590-systemova-doporuceni-k-podpore-sdilenych-pracovnich-mist-v-cr>>

¹¹² HABERLOVÁ, Věra a Renáta KYZLINKOVÁ. Rodinné potřeby zaměstnanců. VÚPSV, v.v.i. Praha [online]. Praha, 2009 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_304.pdf

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

15. Sdílené pracovní místo	
Popis	Legislativně ukotvit ve spolupráci se sociálními partnery sdílené pracovní místo v zákoníku práce jako nové flexibilní formy práce, tj. jako alternativy k částečným pracovním úvazkům. Jde o sdílenou práci v rámci jednoho plného úvazku realizovanou skrze dva či více zkrácených úvazků. Inspirovat se lze především německou ¹¹³ a slovenskou ¹¹⁴ legislativou. ¹¹⁵ V rámci legislativní úpravy je ošetřena povinnost vzájemně se zastoupit, odpovědnost za rozvržení pracovní doby či za splnění pracovního úkolu.
Gesce	MPSV
16. Zahájení diskuse o zavedení povinnosti specifikovat interním předpisem „vážné provozní důvody“ na pracovištích zaměstnavatelů s majetkovým podílem státu a v organizacích státní správy a samosprávy.	
Gesce	MPSV
17. Zahájení diskuse o započítávání dovolené pro zaměstnance pečující o děti, jiné závislé osoby a o zaměstnance v pracovní neschopnosti.	
Gesce	MPSV

ÚPRAVA MATEŘSKÉ A RODIČOVSKÉ

Současný stav

V ČR je systém podpory rodin s předškolními dětmi tvořen kombinací pojistné (peněžitá pomoc v mateřství, dále jen „PPM“) a nepojistné dávky (rodičovský příspěvek). Zatímco PPM poskytuje matkám a otcům příjem odvozený od jejich předchozího platu a umožňuje tak rodičům udržet si životní standard podobný tomu před narozením dítěte, měsíční výše rodičovského příspěvku (nyní celkem 220 tisíc) je závislá na délce jeho čerpání a pro mnoho rodičů znamená jeho čerpání finanční propad a tedy i propad životní úrovně celé rodiny s malými dětmi.

Problematické nastavení rodičovského příspěvku

Možnost volby délky čerpání rodičovského příspěvku je omezená výší přiznané PPM. Rodičům, kterým nelze stanovit výši denního vyměřovacího základu, jako jsou studenti, OSVČ nebo nezaměstnaní, je nejprve po dobu 9 měsíců přiznána částka 7,6 tisíc Kč a od 10. měsíce do 4 let věku dítěte velmi nízká dávka ve výši 3,8 tisíc měsíčně bez možnosti si vybrat délku čerpání. Ačkoliv příspěvek nemá nahrazovat příjem jednoho z členů rodiny, fakticky se to často děje, protože místní nabídka časově a finančně dostupných kvalitních služeb předškolního vzdělávání a péče nedává dostatečnou možnost pro využívání nerodinné péči o děti ani po ukončení nároku na rodičovskou dovolenou, tím méně ještě dříve (např. pro děti od šesti měsíců). Rodičovská dovolená

¹¹³ *Teilzeit- und Befristungsgesetz (TzBfG): § 13.* In: . Dostupné také z: <http://www.arbeitsrecht.org/gesetze/tzbfhg/>

¹¹⁴ Zákoník práce SR § 49 a zákona č. 311/2001 Dostupné také z: <http://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-311/2001:>

¹¹⁵ Bělina & Partners advokátní kancelář s.r.o. 2015. Legislativní analýza sdílených pracovních míst jako flexibilní formy práce. Projekt Metr 2015.

i čerpání rodičovského příspěvku v ČR patří k nejdelším v rámci zemí OECD.¹¹⁶ Rodiče volí nejdelší variantu čerpání rodičovského příspěvku¹¹⁷ z více důvodů, mnozí proto, že nemají jistotu místa ve veřejném předškolním zařízení.¹¹⁸ V roce 2015 čerpalo příspěvek 60 % rodičů v délce 25–36 měsíců, 25 % rodičů v délce 37–48 měsíců a pouze 15 % čerpalo příspěvek do 24 měsíců.¹¹⁹ Studie OECD uvádí, že míra zaměstnanosti žen je nejvyšší, pokud je maximální délka rodičovské dovolené přibližně 125 týdnů, tj. lehce přes dva roky.¹²⁰ Nastavení systému a nedostatečná valorizace rodičovského příspěvku rovněž poukazuje na nízkou míru ocenění péče o děti v rodině.

Valorizace rodičovského příspěvku jako předpoklad vyššího zapojení otců

Valorizace celkové částky rodičovského příspěvku, ideálně navázaná na minimální mzdu a zajištění finančně i místně dostupných kvalitních služeb péče o děti, je přitom zásadním předpokladem vyššího zapojení otců do péče. V roce 2015 bylo evidováno celkem 277 tisíc příjemců rodičovského příspěvku, z toho pouze 5,1 tisíce mužů, tj. 1,8 % příjemců.¹²¹ Rodičovský příspěvek je sice nejnákladnější dávkou rodinné politiky, současně se ale jedná o dávku, která se nejvíce podílí na redukci chudoby rodin s malými dětmi, významný je též její vliv na zlepšování pracovních pobídek u nízkopříjmových domácností (dávka není testovaná). Nahlíženo mzdovým vývojem, kdy dávka slouží jako náhrada příjmu pečujícího rodiče, je navrhované zvýšení mírně nižší, než činil mezi roky 2008 a 2015 růst průměrné mzdy, a pouze mírně vyšší, než byl růst cenové hladiny. Zvýšení rodičovského příspěvku spolu s jeho větší flexibilitou povede k lepší sociální situaci rodin s malými dětmi, což omezí jejich nároky na jiný typ nepojistných sociálních dávek a výrazně sníží pobídky domácností k práci na černo.

OPATŘENÍ V REALIZACI

Parametry navrhovaného opatření

18. Možnost rychlejšího čerpání rodičovské	
Popis	Umožnění rychlejšího čerpání rodičovského příspěvku do výše 70 % redukovaného denního vyměřovacího základu do vyčerpání 220 tisíc Kč. Pro rodiče, jimž nelze stanovit denní vyměřovací základ, umožnit čerpání do tří let věku dítěte a tím i jim umožnit výběr délky čerpání. Zároveň zrušit omezení umístění dítěte pod dva roky do předškolního zařízení při čerpání rodičovského příspěvku.
Aktuální stav přípravy	Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, schválen na jednání vlády 22. 6. 2016, tisk v PSP prošel prvním

¹¹⁶ Family Database. Key characteristics of parental leave system. *OECD* [online]. 2015 [cit. 2016-1-12]. Dostupné z: http://www.oecd.org/els/soc/PF2_1_Parental_leave_systems.pdf.

¹¹⁷ NEŠPOROVÁ, Olga. Flexibilní režim čerpání rodičovského příspěvku a sladování rodičovství s placenou prací. *Forum sociální politiky*. č. 6. 2015.

¹¹⁸ KUCHAROVÁ, Věra. *Ekonomické podmínky sladování rodiny a zaměstnání v České republice a ve Francii: Komparace se zaměřením na kontext potřeb a zájmu o služby denní péče o děti* [online]. 2013 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_362.pdf

Jak odstranit platovou nerovnost mezi ženami a muži v Evropské unii [online]. 2014 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_pay_gap/140319_gpg_cs.pdf

¹¹⁹ Data MPSV, 2015.

¹²⁰ THÉVENON, Olivier a Anne SOLAZ. Labour Market Effects of Parental Leave Policies in OECD Countries. *OECD iLibrary* [online]. 2013 [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/labour-market-effects-of-parental-leave-policies-in-oecd-countries_5k8xb6hw1wjf-en;jsessionid=1qrhm5itoik4l.x-oecd-live-02

¹²¹ Data MPSV, 2015.

	čtením 25. 10.2016.
Gesce	MPSV

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

19. Valorizace rodičovského příspěvku na alespoň 250 tisíc Kč		
Finanční opatření	Dopady na veřejné rozpočty	- 3,07 mld. Kč
	Dopady na rodiny	277 300 rodičů na rodičovské dovolené získá jako podporu na péči o dítě 250 000 Kč
Gesce	MPSV	
20. Zvýšení peněžitě pomoci v mateřství		
Popis	Zvýšení PPM ze 70 % redukovaného denního vyměřovacího základu za kalendářní den na 75 %, aby lépe plnila funkci náhrady ušlé mzdy. Současně s touto změnou umožnit čerpání rodičovského příspěvku dle stejných pravidel (viz opatření č. 21).	
	Zvýšení redukční hranice u PPM (§21, odst. 1, písm. b) z 60 % na 80 % a z 30 % na 50 %. Tím bude snížen propad příjmu při čerpání PPM u žen s vyšším příjmem.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	- 778 mil. Kč v roce 2015 (změna redukčních hranic – 219 mil. Kč, následná změna započtení div. 559 mil. Kč).
	Dopady na rodiny	cca 77 tis. nových případů výplaty PPM (2015) si polepší o + 1106 Kč/měs.
Gesce	MPSV	
21. Změna názvu mateřské a rodičovské dovolené		
Popis	Odstranění výrazu „dovolená“ ze spojení „mateřská dovolená“ a „rodičovská dovolená“, který evokuje odpočinek a volný čas, kterými péče o dítě není, a diskuze o eventualitách k jeho nahrazení vhodnějším termínem např. služba, péče, pohotovost apod.	
Gesce	MPSV	

ÚČAST RODIČŮ PEČUJÍCÍCH O DĚTI DO ČTYŘ LET V SYSTÉMU SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

Současný stav v oblasti daňové podpory

Daňová podpora v kontextu rodinné politiky musí 1. zohlednit finanční náročnost péče o děti a také o osoby se zdravotním postižením a 2. minimalizovat distorze v současném systému daní a pojistných dávek, které deformují rozhodování jednotlivých členů rodiny o zapojení do výdělečné činnosti. Tím se rodinám s dětmi a dalšími osobami závislými na péči usnadní svobodné rozhodnutí o tom, jakou formu péče zvolí. Současné nastavení nástrojů daňové podpory rodin však není efektivní v naplňování těchto cílů i přes to, že daňová podpora rodin s dětmi v ČR je z mezinárodního pohledu vysoká.¹²² Současné nastavení daňového systému deformuje svobodné rozhodování o zapojení do výdělečné činnosti, protože odrazuje méně vydělávajícího partnera v rodině, v současnosti častěji ženy, od výdělečné činnosti. To je způsobeno zejména vyšší a nastavením podmínek nároku na slevu na manžela v rámci daně z příjmu fyzických osob a u určitých skupin jednotlivců i nastavením výše pojistného na sociální pojištění.

¹²² Vyšší podíl HDP na daňovou podporu rodin s dětmi v roce 2011 vydávalo ze zemí OECD pouze Německo.

Základ pojistného u OSVČ

Když rodiče ukončí pobírání rodičovského příspěvku, přestávají požívat jakoukoli sociální ochranu v rámci sociálního pojištění, což se velmi silně projevuje u samostatně výdělečně činných rodičů. Jejich výdělečná činnost je od okamžiku ukončení pobírání rodičovského příspěvku klasifikována jako hlavní, a proto musí odvádět pojistné na sociální pojištění alespoň z minimálního vyměřovacího základu pro hlavní činnost. To výrazně odrazuje tyto rodiče po ukončení pobírání příspěvku začít se samostatně výdělečnou činností, nebo se k ní vrátit, pokud z ní očekávají jen nízké příjmy. Klasifikací hlavní výdělečné činnosti jako vedlejší u rodiče s dítětem do čtyř let ve společně hospodařící domácnosti by se umožnilo rodičům si svobodně určit zahájení nebo pokračování samostatné výdělečné činnosti. Rodiče by zároveň nebyli nuceni volit nejdelší variantu čerpání rodičovského příspěvku pouze za účelem klasifikace jejich samostatně výdělečné činnosti jako vedlejší, což v současné době často činí.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

22. Ochrana OSVČ rodičů s malými dětmi v systému sociálního pojištění	
Popis	Klasifikace samostatné výdělečné činnosti toho rodiče s dítětem do čtyř let věku, který pobíral rodičovský příspěvek (případně jej pobíral déle než druhý rodič), jako vedlejší.
Gesce	MPSV

PŘESUNUTÍ PROSTŘEDKŮ ZE SLEVY NA MANŽELA/MANŽELKU DO PŘÍMÉ PODPORY RODIN S DĚTMI

Sleva na manžela necílí přímo na rodiny s dětmi

V rozporu s definovanými cíli daňové podpory rodin s dětmi je sleva na manžela/manželku bez příjmu nebo s nízkým příjmem. Tato sleva není totiž přímo zacílená na podporu rodin s dětmi, protože nijak nezohledňuje výchovu dítěte nebo péči o osobu blízkou. Téměř čtvrtina manželských dvojic, které slevu uplatňují, žádné děti nemá. Velká část rodin s dětmi na ni naopak nemá nárok. Sleva například zcela opomíjí trend, podle kterého se více než polovina dětí rodí mimo manželství, a proto jejich rodiče nemohou tuto slevu využít. Slevu nemohou využít ani rodiny samoživitelek či samoživitelů. V současnosti přitom asi 230 tisíc českých dětí vyrůstá jen s jedním rodičem, především matkou.

Slevu plně vyčerpají pouze bohatší rodiny

Pokud rodina s dětmi nárok na slevu má, nemusí ji být schopna vyčerpat. Čím je rodina chudší, tím spíše slevu nevyčerpá. Muž s nepracující manželkou a dvěma dětmi chodícími do školky tuto slevu plně nevyužije, pokud jeho hrubá měsíční mzda nepřesahuje 27,8 tis. Kč. Pro představu, hrubou mzdu nižší než 28 tis. Kč měsíčně pobírá 65 % zaměstnaných mužů. Stejný muž s příjmy pod 17,6 tis. Kč pak ze slevy na manžela/manželku nevyčerpá ani jednu korunu.

Sleva na manžela odrazuje od vstupu na trh práce

Sleva na manžela/manželku taktéž odrazuje ekonomicky slabšího člena domácnosti, v současnosti většinou ženy, od práce. To má vliv na budoucí ohrožení nezaměstnaností, výši mezd nebo starobního důchodu¹²³ u toho, kdo zůstává v domácnosti a bez vlastních příjmů. Rodiny, ve kterých se jeden z manželů rozhodne zapojit do výdělečné činnosti, a jeho vlastní příjmy díky tomu přesáhnou 68 tisíc Kč ročně, přijdou o slevu na manžela. Pokud se nepracující manžel/manželka s dětmi rozhodne pracovat, její domácnost přijde o 24 tisíc Kč na této slevě ročně.¹²⁴ V jiném případě může sleva na manžela/manželku motivovat ke vstupu do šedé ekonomiky.

Univerzální a efektivní podpora rodin

Náklady na slevu na nepracujícího manžela/manželku jsou ročně odhadovány až na 6,8 mld. Kč. Tyto peníze lze efektivněji využít jiným způsobem, ideálně podporu směřovat přímo k dětem a to přesunutím slevy na nepracujícího manžela/manželku do dalšího navýšení slevy na dítě, zavedení nové daňové slevy pro pečující či do navýšení rodičovského příspěvku, aby se z něho stal univerzální nástroj podpory rodin s dětmi a prostředek ocenění rodičovství u většinové společnosti.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

23. Přesunutí finančních prostředků ze slevy na manžela/manželku u daně z příjmů fyzických osob do přímé podpory rodin s dětmi	
Popis	Přesunutí finančních prostředků ze slevy na manžela/manželku u daně z příjmů fyzických osob do přímé podpory rodin s dětmi, tj. např. do dalšího navýšení daňové slevy na dítě, zavedení nové daňové slevy

¹²³ Zaměstnanost této skupiny žen je přitom v ČR velice nízká. Ve věku mezi 20 a 44 lety s dítětem do 4 let věku bylo v roce 2007 zaměstnáno pouze 28 % žen.

¹²⁴ Hranice výše vlastního příjmu a výše slevy na manžela platí pro rok 2015.

	pro pečující či do navýšení rodičovského příspěvku.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	+ 6,4 až 6,8 mld. Kč.
	Dopady na rodiny	u 331–355 tis. osob ztráta v průměru o 18–20,5 tis./rok, u části rodin se ale dá předpokládat celkové zvýšení příjmů z důvodu výdělečné činnosti ekonomicky slabšího manžela
Gesce	MF	

NAVÝŠENÍ PŘÍDAVKŮ NA DĚTI

Současná situace

V současnosti se přídavky na dítě pohybují ve výši 500 Kč pro děti do šesti let věku, ve výši 610 Kč do 15 let věku a 700 Kč do 26 věku nezaopatřeného dítěte. Tyto finanční částky však v současnosti nejsou schopny plnit svou funkci, tj. pomáhat krýt náklady, spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí a chránit ty nejpotřebnější členy naší společnosti před chudobou a sociálním vyloučením. Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, které žije v rodině, jejíž rozhodný příjem je nižší než 2,4 násobek částky životního minima rodiny. Je proto žádoucí přídavky na dítě navýšit tak, aby lépe plnily svou funkci, a zároveň rozšířit počet rodin, které na ně dosáhnou tak, aby lépe pokryly podporu nejen chudých, ale i středně nebo nízkopříjmových rodin s dětmi.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

24. Navýšení přídavek na děti a rozšíření počtu rodin, které na ně dosáhnou		
Popis	Navýšení přídavek na dítě na 1000, 1200 a 1500 Kč při zachování současných věkových kategorií a zvýšení koeficientu životního minima, od kterého je zakládán nárok, na 3,5.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	- 13,2 mld. Kč na přídavecích, po snížení o dávky životního minima pouze 11,1 mld. Kč
	Dopady na rodiny	u 675tis rodin + 500 až 800 Kč/dítě Kč měsíčně navíc a navýšení počtu dotčených rodin
Gesce	MPSV	

PORODNÉ PRO KAŽDÉ DÍTĚ

Současný stav

Výrazným problémem v oblasti porodnosti je v ČR zejména nízký počet druhých a v pořadí dalších dětí v rodinách. České rodiny mívají obecně méně dětí, než by chtěly. Ze všech domácností s dětmi jich je 49,1 % s jedním dítětem, 41,6 % se dvěma dětmi, 9,3 % se třemi a více dětmi.¹²⁵ Důvody, proč se nerodí druhé a další děti, jsou různé. Patří mezi ně odkládání založení rodiny do vyššího věku, nedostatečná nabídka služeb pro rodiny s dětmi, finanční

¹²⁵ Příjmy a životní podmínky domácností - 2014. ČSÚ [online]. 2014 [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2014>

náklady, obtížné sladování práce a péče, tak i obava rodičů, zda budou schopni zajistit i dalšímu dítěti dostatečný životní standard.

Ocenění založení rodiny

Rodiny, které se rozhodnou mít více dětí, by měly být oceněny jak symbolicky, tak finančním narovnáním nákladů, které s sebou nese příchod dalšího dítěte do rodiny. Rodiny s více dětmi by měly vědět, že si jich i jejich péče společnost váží. Porodné se od 1. ledna 2015 vyplácí na první i na druhé dítě. Navíc se rozšířil okruh rodin, které na něj dosáhnou. I nadále však jde o dávku pouze pro rodiče s nejnižšími příjmy. Zatímco u prvního dítěte se jedná o 13 tisíc korun, u druhého jde „jen“ o 10 tisíc. Nárok na porodné mají pouze rodiny s dětmi s příjmy do 2,7 násobku životního minima rodiny. Všeobecné porodné má rodinám kompenzovat náklady spojené s narozením dítěte, ocenit to, že se rozhodli založit rodinu, a také – společně s ostatními opatřeními navrženými v této Koncepci – odstraňovat překážky pro rodiny, které se rozhodují, zda si pořídí druhé a třetí dítě.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

25. Porodné na každé dítě		
Popis	Zavedení všeobecného porodného na každé dítě ve výši 17 tisíc Kč za první dítě, 15 tisíc Kč za druhé dítě a 13 tisíc Kč za třetí a každé další dítě bez ohledu na předchozí příjem rodiny. Zároveň pokud se rodině narodí dvojčata, musí toto být u porodného vyplaceno jako narození dvou prvorozených dětí tak aby nedocházelo k diskriminaci těchto dětí či rodin.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	- 1, 719 mld. Kč v roce 2014
	Dopady na rodiny	v roce 2014 se narodilo 109,860 tis. dětí, což by znamenalo pro rodiny + 17 000 Kč první dítě, 15 000 Kč druhé dítě a 13 000 Kč jakékoliv další dítě
Gesce	MPSV	

PODPORA PŘI VYMÁHÁNÍ VÝŽIVNÉHO

Současná situace

Situaci sólo rodičů komplikuje neochota některých jejich bývalých partnerů spolufinancovat náklady na péči o dítě a nejednotný systém určování a vymáhání výživného na dítě. Děti by však neměly být trestány za nezodpovědnost svých rodičů. Jelikož nedostatečné finanční zabezpečení rodin sólo rodičů dopadá v prvé řadě na samotné děti, je nutné zavést nástroj k prevenci rizika chudoby a sociálního vyloučení těchto dětí.

Za neschopnost rodičů platit výživné jsou trestány děti

Nejčastěji se výše výživného pohybuje v rozmezí 2–3,5 tisíce Kč měsíčně.¹²⁶ Dle Asociace neúplných rodin však náklady na dítě do dvou let věku měsíčně pohybují zhruba kolem 4,2 tisíce korun, od 15 do 26 let se tato suma zvyšuje až na 13,7 tisíc korun. Náklady na starší dítě tak alimenty pokryjí pouze z třetiny. Výživné je stanoveno na základě příjmu rodiče, v případě, že druhý

¹²⁶ SEEMANOVÁ, Jana a Eliška KODYŠOVÁ. Výživné na dítě: zkušenosti a stanovisko APERIA. *Sólo rodiče* [online]. 2014 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.saminadeti.cz/clanek/vyzivne-na-dite-zkusenosti-a-stanovisko-aperia>

rodič nemá žádný příjem nebo velmi nízký, je rovněž výživné stanoveno v minimální výši. V roce 2013 bylo 12 tisíc osob obžalováno ze zanedbání povinné výživy, z nich bylo 9 tisíc odsouzeno k výkonu trestu. Problémem jsou i osoby, které jsou odsouzeny k odnětí svobody za jiný trestný čin a nejsou z důvodu pobytu ve vězení schopny platit výživné.

Dluhy na výživném

Odhaduje se, že až 70 tisíc rodičů neplatí stanovené výživné řádně¹²⁷. Mnoho rodičů, kterým jejich partneři dluží na výživném, se bohužel bojí vymáhat pohledávky a to především z finančních důvodů – nemají dostatečné prostředky na právní pomoc, obávají se důvodu vysokých soudních a exekutorských poplatků. Průměrný dluh na výživném je podle Asociace neúplných rodin 80 tisíc Kč. Celkem dluží neplatiči alimentů asi třináct miliard korun podle údajů Exekutorské komory. Tato situace opět nejvíce dopadá na děti, které nejenže nemají dostatečné materiální zázemí, ale také mají ztížený přístup ke školním i mimoškolním aktivitám, čímž dochází k poškozování jejich dalšího rozvoje a životních šancí.

OPATŘENÍ V REALIZACI

Parametry navrhovaného opatření

26. Zpřehlednění řízení o přiznání výživného	
Popis	Sjednocení postupu soudů v určování výživného (zákonem formalizované řízení o určení výživného; stanovení tabulkového minimálního výživného).
Gesce	MSp
27. Zálohované výživné	
Popis	Přijetí zákona o zálohovaném výživném, kde nárok na zálohované výživné není podmíněn neúspěšným výkonem rozhodnutí a kde stát buď při vyplácení zálohovaného výživného pomůže rodiči vymáhat peníze od neplatiče jako další oprávněná osoba, nebo by poskytnutím zálohovaného výživného přešel celý nárok na stanovené výživné na stát a ten by sám podal návrh na výkon rozhodnutí.
Aktuální stav přípravy	Zpracován věcný záměr zákona o zálohovaném výživném – po jednání expertní skupiny (MPSV, MSp, MF, MV) formulace návrhů opatření na podporu neúplných rodin pečujících o nezaopatřené děti. Na jednání vlády v srpnu 2016 – nakonec staženo.
Gesce	MPSV

NOVOMANŽELSKÉ PŮJČKY

Současná situace

Pro mnoho párů je prioritou mít nejdřív stabilní zaměstnání, vlastní bydlení a až po vyřešení těchto předpokladů se rozhodnou ke sňatku či založení rodiny. Všechny tyto životní kroky, které sebou přinášejí i vysoké finanční nároky, mají za následek odkládání založení rodin a plánování narození dětí do pozdějšího věku. Z toho důvodu je žádoucí využít státní rozvojové banky ČR – Českomoravské záruční a rozvojové banky – a poskytovat mladým lidem novomanželské spotřební půjčky do výše 300 tisíc Kč za úroky výrazně nižší než tržní, tak aby mohli tato zásadní životní rozhodnutí učinit co nejdříve

¹²⁷ SEEMANOVÁ, Jana a Eliška KODYŠOVÁ. *Návrh opatření s potenciálem zlepšit situaci sólo rodičů* [online]. 2014 [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: http://www.saminadeti.cz/soubory/dokumenty/PositionPaper_APERIO_solorodice.pdf

a neodkládat je z finančních důvodů. Účel využití těchto půjček by nebyl nijak omezen. Podobný institut novomanželských půjček nabízí Státní fond rozvoje bydlení, týká se však pouze půjček na vybudování, rekonstrukci či modernizaci bydlení.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

28. Novomanželské půjčky	
Popis	Využití Českomoravské záruční a rozvojové banky, která by mohla všem manželům či registrovaným partnerům do jednoho roku po uzavření sňatku či registrovaného partnerství, poskytovat spotřební úvěry do výše 300 tisíc Kč za úroky nižší než tržní. Zároveň by při stanovení výše úroku, či během splácení půjčky mohl být zohledněn počet dětí narozených do manželství nebo registrovaného partnerství ve smyslu čím více dětí, tím nižší úrok. Doba splácení by byla možná až 15 let.
Gesce (spolugesce)	MF, (MMR, MPO)

DLOUHODOBÉ OŠETŘOVNÉ

Současný stav

Když se v současné době dostane rodina do situace, kdy potřebuje akutně zabezpečit péči o svého blízkého rodinného příslušníka, ať již z důvodu náhlého úrazu, nečekaného zhoršení zdravotního stavu či terminálního stavu, ocitá se v obtížné situaci vzhledem ke svým pracovním povinnostem. V ČR neexistuje systém ucelené podpory pro lidi pečující o své blízké – zdravotně postižené partnery, děti nebo nesoběstačné rodiče či prarodiče, a to navzdory tomu, že v ČR je neformální péče velmi rozšířená. Již nyní nedostačují kapacity služeb pro zajištění dlouhodobější péče a to nejen pobytových, ale i stacionářů či odlehčovacích služeb. Pro řadu rodin rovněž zůstávají finančně a často i místně nedostupné sociální služby na podporu setrvání opečovávané osoby v původní domácnosti.¹²⁸ Zajištění péče tak znovu dopadá na ženy jako hlavní pečovatelky v rodinách, které se tak poté, co vychovaly děti, znovu ocitají mimo trh práce z důvodu potřeby zajištění péče. Se stárnutím populace je nutné na tento stav reagovat a nalézt optimální řešení, které umožní postarat se o svou blízkou osobu, vyrovnat se s obtížnou životní událostí a zároveň si zachovat určitou důstojnou životní úroveň.

Situace neformálních pečujících

Klíčová je možnost kombinovat péči o blízké s placenou prací. Příspěvek na péči v současné podobě nedokáže dostatečně kompenzovat náklady spojené s odchodem ze zaměstnání v případě dlouhodobé náročné péče, ani neumožňuje zajištění terénních sociálních služeb v dostatečném rozsahu. Navíc jeho přiznání trvá v některých případech neúměrně dlouho. Nedostatečné ocenění péče o blízkého má za následek zhoršenou

¹²⁸ Podle výzkumu VÚPSV 2011 ve většině sledovaných lokalit je nejčastější důvod pro nevyužívání profesionálních služeb jejich vysoká cena, které nejsou klienti schopni nebo ochotni financovat. Viz: PILOTNÍ VÝZKUM ZPŮSOBŮ ZAJIŠTĚNÍ PÉČE O PŘÍJEMCE PŘÍSPĚVKU NA PÉČI VE VYBRANÝCH LOKALITÁCH. MARKENT, s.r.o. & VÚPSV, v.v.i.[online]. Praha, 2011 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13765/vyzkum.pdf>

ekonomickou situaci neformálních pečujících,¹²⁹ zejména těch, kteří kvůli poskytování péče odejdou ze zaměstnání (již zmíněná skupina osob ve věku 50 a více let, ohrožená na trhu práce).¹³⁰ Tato situace může vést až k ohrožení chudobou a k sociálnímu vyloučení pečujících osob.

OPATŘENÍ V REALIZACI

Parametry navrhovaného opatření

29. Dlouhodobé ošetřovné		
Popis	Zavedení dlouhodobého ošetřovného jako institutu analogického k ochraně zaměstnance v případě krátkodobé pracovní neschopnosti. Jedná se o nárokové uvolnění zaměstnance při vzniku potřeby péče v rodině po dobu 3 měsíců, během kterého je poskytována dávka nemocenského pojištění ve výši 60 % denního vyměřovacího základu zohledňující potřeby pečující osoby, míru péče a je chráněno jeho pracovní místo. Opakovaně lze dávku dlouhodobého ošetřovného čerpat nejdříve za 12 měsíců od ukončení výplaty dávky v předchozím období.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	+ 2,32 mld. Kč
	Dopady na rodiny	u minimálně 30 tis. osob, avšak podle odhadů FDV bude počet dotčených osob třetinový, náhrada příjmu - měsíčně 60% denního vyměřovacího základu z ušlého výdělku
Aktuální stav přípravy	Návrh po meziresortním připomínkovém řízení.	
Gesce (spolugesce)	MPSV, (MZd)	

PODPORA NEFORMÁLNÍ PÉČE

Současný stav

Péče a veškeré profese spojené s péčí (sociální, zdravotní, vzdělávací) jsou v ČR finančně velmi špatně oceněny. Přitom na péči stojí a závisí budoucnost naší společnosti. Ještě hůře jsou na tom tzv. pečující v rodině či neformální pečovatelé, kteří pečují o své nejbližší. Kvůli péči se často vzdají své profese i vlastního finančního příjmu a volného času. Avšak pokud se někdo svobodně rozhodne věnovat svůj čas péči a rodině, nesmí za to být systémem trestán, ale naopak oceněn. Problém ocenění péče se přitom netýká pouze péče o seniory a dlouhodobě nemocné, ale i péče o malé děti a je zásadním předpokladem pro zapojení mužů do péče. Význam péče a péče v rodinách se stane klíčový také do budoucna z důvodů stárnutí společnosti.

Pobytové služby nejsou řešením

Osoby starší 65 let tvoří v současnosti přibližně jednu sedminu všech obyvatel ČR, tj. 1,4 milionu, do roku 2030 se jejich podíl přiblíží k jedné čtvrtině obyvatelstva. V roce 2050 budou osoby starší 65 let představovat až jednu

¹²⁹ FDV, 2015: Podle výsledků kvantitativního výzkumu FDV v rámci projektu Podpora neformálních pečovatelů pocítovalo 23 % pečujících silně zhoršení životní úrovně v okamžiku poskytování péče; 60 % respondentů odpovědělo, že by si nemohli dovolit neočekávaný výdaj v hodnotě 9 600 Kč, oproti 42 % obecné populace.

¹³⁰ Viz popsaný trend č. 4.

třetinu obyvatelstva, což představuje téměř 3,2 milionu osob.¹³¹ S nárůstem počtu těchto osob se rovněž zvýší počet těch, kteří budou potřebovat péči. Celková kapacita léčeben dlouhodobě nemocných v ČR je 7 144 lůžek – to je asi třetina všech nemocničních kapacit.¹³² Zvýšit trojnásobně kapacity léčeben dlouhodobě nemocných, domovů pro seniory a s nimi spojené výdaje¹³³ pokrývající kapacitu minimálně 0,6 milionu osob, které budou potřebovat péči, není organizačně, finančně, ani environmentálně možné, a ani žádoucí. Z hlediska kvality života a preferencí samotných seniorů je vhodnější co nejdelší setrvání v přirozeném prostředí. Také v případě léčení, např. po úrazu, má pobyt v domácím prostředí pozitivní vliv na psychiku a usnadňuje rekonvalescenci. Proto je nezbytné veřejné finance investovat zejména do podpory terénních sociálních služeb a zlepšení postavení neformálních pečovatелů.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

30. Příprava návrhu systematické dlouhodobé podpory a finančního zajištění péče	
Popis	Příprava komplexního návrhu finančního a společenského ocenění péče včetně diskuze o zásadním zlepšení situace neformálních pečovatелů včetně jejich vzdělávání, respitních služeb pro ně a o reformě a rozšíření terénních sociálních služeb a sociální práce. Tato debata by měla zahrnovat také aspekty zaměstnanosti, dopadů na sociální, zdravotní i vzdělávací systém i do důchodového systému.
Gesce (spolugesce)	MPSV, (MŠMT, MZd)

PŘÍPRAVA NA DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ

Současná situace

V ČR v současné době existuje několik strategických dokumentů, které se zabývají demografickými změnami a stárnutí populace. Jedná se především o Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. Neexistuje ale ucelená právní úprava, která by ukládala za povinnost přihlídnout při vytváření nové legislativy k demografickým změnám nebo upravovat tu stávající podle demografických trendů.

Systematická a komplexní příprava

K demografickým změnám je třeba přistupovat systematicky, protože jen včasná a provázaná příprava společnosti a jejich veřejných politik na demografické změny je zárukou toho, že nebudou pro společnost představovat hrozbu, ale naopak příležitost, například v podobě nových

¹³¹ Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013). ČSÚ [online]. 2013 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20567167/402013u.pdf/3cdc1b6f-9334-429e-99e6-f72b4047bee3?version=1.0>

¹³² Lůžková péče. ÚZIS [online]. 2013, , s. 15-22 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/katalog/zdravotnicka-statistika/luzkova-pece>

¹³³ Podle projekce OECD tyto náklady na zajištění dlouhodobé formální péče do roku 2050 vzrostou oproti současnému stavu až trojnásobně. Help Wanted?: Providing and Paying for Long-Term Care. *OECD Publishing* [online]. 2011, , s. 74 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/help-wanted_9789264097759-en#page1

sektorů ekonomiky spojených s péčí nebo obecně potřebami starších lidí. Příprava na demografické změny musí obsáhnout celou řadu oblastí od vzdělávacího systému, přes trh práce až po sociální služby nebo sociální systém. Nedílnou součástí včasné reakce na demografické změny je i systematické plánování kapacit veřejných služeb v závislosti na demografických trendech. Vzhledem ke stárnutí populace do přípravy na demografický vývoj patří také podpora neformálních pečujících, celoživotní vzdělávání nebo podpora setrvávání seniorské populace na trhu práce.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

31. Příprava návrhu zákona o přípravě na demografické změny ve všech oblastech	
Gesce (spolugesce)	MPSV, (MŠMT, MZd, MLP)

SLUŽBY PRO DOMÁCNOST

Současný stav

Jedním ze zásadních problémů rovnováhy mezi rodinným a profesním životem je nedostatek času tráveného s rodinou. Lidé musí svůj den rozdělit mezi zaměstnání, rodinu, domácnost a odpočinek, přičemž toto rozdělení velmi ovlivňuje dělba práce mezi partnery. Čas strávený s dětmi a péčí o rodinu se u ekonomicky aktivních žen a mužů výrazně liší. Zatímco muži tráví každodenní péčí o děti v průměru 10 hodin týdně, ženy 16,5 hodiny. Čas věnovaný rodině je silně provázán s intenzitou práce v zaměstnání, péče o domácnost však leží i při plném úvazku obou zaměstnaných partnerů do značné míry na ženách.¹³⁴ Vyšší využívání služeb pro domácnost, které je v ČR také kvůli kulturním bariérám stále málo rozšířené, by tedy přispělo jak ke snížení tenzí mezi plněním pracovních a rodinných rolí, tak ke zmírnění rozdílů v trávení času spojené s rolemi mužů a žen v rodině. Významnou roli by hrálo i pro domácnosti seniorů, kteří se například ze zdravotních důvodů nejsou schopní se plně postarat o domácnost sami.

Finanční nedostupnost služeb pro rodiny a domácnost

Z dosavadních výzkumů vyplývá, že zájem o poskytování služeb pro domácnost na základě ujednání dle živnostenského zákona je v současné době nízký, a to zejména z důvodu finanční nedostupnosti. Služby na základě ujednání dle občanského zákoníku se vyskytují pouze ojediněle. Legální cena služby pro domácnost se pohybuje na úrovni 130–180 Kč za hodinu. Je proto žádoucí umožnit nákup služeb pro domácnost na formálním trhu za cenu více přijatelnou pro domácnosti.¹³⁵

Belgický model

Z možných forem podpory legálního a současně finančně dostupného nákupu služeb domácnostmi je pro ČR nejsnáze adaptovatelný systém poukázek

¹³⁴ HÖHNE, Sylva, Věra KUCHAROVÁ, Kamila SVOBODOVÁ, Anna ŠTASTNÁ a Lucie ŽÁČKOVÁ. *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus*. Praha: VÚPS, v.v.i., 2010. ISBN 978-80-7416-059-2.

¹³⁵ Služby pro domácnosti: Potenciální nástroj tvorby pracovních míst a boje s neformálním zaměstnáváním. VÚPS [online]. 2013 [cit. 2016-11-3]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_376.pdf

aplikovaný v Belgii,¹³⁶ jehož parametry minimalizují jakékoli zneužití. Domácnosti vystupují jako příjemci služeb, služby mohou provádět pouze autorizovaní poskytovatelé. Poukázky umožňují využít k financování služeb čerpaných domácnostmi z více zdrojů, vč. poskytování voucherů zaměstnavateli. Náklady v zahraničí zavedených opatření, zacílených na podporu poptávky po službách pro domácnosti, jsou v celkovém součtu do značné míry kompenzovány pozitivními přínosy. Pro stát je přínosem omezení šedé ekonomiky a vytváření pracovních míst pro osoby znevýhodněné na trhu práce. Pro rodiny přináší systém jistotu odborného provedení služeb za dostupnou cenu a bez obav o bezpečnost. Pro poskytovatele služeb pak adekvátní mzdové ohodnocení, sociální pojištění a právní jistotu zaměstnání. Nespornou výhodou podpory služeb pro domácnost je také to, že jde o pracovní místa na místní úrovni, nelze je přesunout do zahraničí a mají tak vysoký potenciál pro zaměstnanost.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

32. Pilotní ověření služeb pro domácnost	
Popis	Pilotní ověření služeb pro domácnost například z evropských strukturálních fondů dle belgického vzoru. Systém služeb je založen na vztahu vydavatele poukázek, příjemce služeb (domácnosti), zaměstnavatele (registrovaná agentura), pracovníků agentury a vlády, která je hlavním zdrojem financování systému. Příjemce si může nakoupit určité množství poukázek, za něž nakupuje služby u registrované agentury. Stát částečně tyto služby také dotuje. Agentura zaměstnává pracovníky a pracovnice (často osoby znevýhodněné na trhu práce, např. ženy po rodičovské dovolené) ve standardním pracovně-právním vztahu.
Gesce (spolugesce)	MPSV, (MŠMT, MPO)

SYSTEMATICKÁ SPOLUPRÁCE S KRAJI A OBCEMI

Současný stav

V ČR není porovnání s např. Německem či Rakouskem stále dostatečně rozvinuta praxe vytváření regionálních a lokálních programů podpory rodin s dětmi. Ačkoli kraje a obce realizují různá opatření ve prospěch rodin, často jim chybí zkušenosti, jak potřeby rodin zabezpečit komplexně.¹³⁷ Zároveň na centrální úrovni chybí informace o obsahu a rozsahu aktivit krajů a obcí. Různá úroveň zájmu a implementace opatření rodinné politiky na úrovni krajů podtrhuje rozdíly mezi kraji co do kvality i dostupnosti služeb.

Trendy v oblasti regionální rodinné politiky

Rostoucí význam rodinné politiky na regionální a lokální úrovni patří v současné době mezi hlavní trendy v oblasti rodinné politiky v Evropě,¹³⁸ a to

¹³⁶ Služby pro domácnosti: Potenciální nástroj tvorby pracovních míst a boje s neformálním zaměstnáváním. *VÚPS* [online]. 2013 [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_376.pdf

¹³⁷ KUCHAROVÁ, V. a kol. Rodinná politika na úrovni obcí a krajů. Principy a východiska. *VÚPS* [online]. 2014 [cit. 2016-08-10].

¹³⁸ KUCHAROVÁ, V. a kol. Rodinná politika na úrovni obcí a krajů. Principy a východiska. *VÚPS* [online]. 2014 [cit. 2016-08-10].

také v souvislosti s tím, že rodiny potřebují vedle státní garance materiální a příjmové úrovně i nemateriální podporu svých funkcí, ideálně prostřednictvím zajištění veřejných služeb (bydlení, sociální služby, služby předškolní a rané školní péče o děti apod.). Na regionální a lokální úrovni lze uplatňovat nástroje a opatření, která nejlépe reagují na specifické problémy a potřeby rodin. Význam rodinné politiky vzhledem k demografickému stárnutí a nutnosti podporovat občany při zakládání rodin narůstá, investice do rodinné politiky rovněž udržují mladé rodiny v menších obcích a městech.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

33. Zřízení výboru zastupitelstva pro rodinu a seniory	
Popis	Zřízení výboru zastupitelstva pro rodinu a seniory v obcích s pověřeným obecním úřadem a obcích s rozšířenou působností analogicky k § 117 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů a k § 78 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, v znění pozdějších předpisů.
Gesce (spolugesce)	MV, (MPSV)
34. Intenzivní spolupráce s kraji	
Popis	Vytvoření pracovní skupiny pro rodinnou politiku se zástupci MPSV a krajů a vytvoření metodiky pro podporu zapojení krajů do rozvoje rodinné politiky a politiky stárnutí.
Gesce	MPSV

DOSTUPNÁ ASISTOVANÁ REPRODUKCE

Současný stav

V ČR se v posledních desetiletích přirozeně posunula hranice pro zakládání rodiny do věku 30–34 let. S tímto věkovým posunem roste podíl neplodných párů, k neplodnosti však přispívá rovněž životní styl, vysoká hladina stresu a znečištěné životní prostředí. Podle statistik se s neplodností potýká 20 až 25 % českých párů.¹³⁹ Prevencí dalšího posouvání věku prvorodiček je většina opatření navržených v této Koncepti – tj. finanční podpora rodin a dostupnost veřejných služeb, zejména kvalitní a finančně dostupné nájemní bydlení a dostupnost služeb předškolní péče.

Nákladnost asistované reprodukce

Nákladnost moderních metod asistované reprodukce je bariérou jejich využívání, pro nízkopříjmové rodiny je v podstatě nedostupná. Cena IVF cyklu včetně medikace stojí 30–50 tisíc Kč a žena obvykle platí třetinu nákladů i v případě úhrady z veřejného zdravotního pojištění. Ačkoli asistovanou reprodukci nyní může podstoupit žena do věku 49 let, ČR patří mezi státy s nejnižším zastoupením starších žen na mimotělním oplodnění.¹⁴⁰ Z více jak 60

¹³⁹ Asistovaná reprodukce je dostupnější a častější. Přispívá k tomu ale stále vyšší věk prvorodiček. *ČESKO V DATECH* [online]. 2016 [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: <http://www.ceskovdatech.cz/clanek/35-asistovana-reprodukce-je-dostupnejsi-a-castejsi-prispiva-k-tomu-ale-stale-vyssi-vek-prvorodicek/>

¹⁴⁰ V České republice je asistovaná reprodukce upravena zákonem č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. Toto se ale týká pouze žen ve věku od 22 let do dne dosažení třicátého devátého roku věku. Dolní věková hranice je snížena na 18 let při prokázání neprůchodnosti obou vejcovodů. V ceně jsou zahrnuty procedury týkající se samotného IVF a některá vyšetření před

% využívají metody asistované reprodukce v ČR ženy mladší 35 let.¹⁴¹ Počet všech cyklů asistované reprodukce meziročně narůstá, v roce 2013 jich bylo evidováno přes 32 tisíc.¹⁴² Zdravotní pojišťovny hradí zpravidla tři cykly IVF jedné ženě, případně čtyři (pokud bylo v prvních dvou pokusech použito pouze jedno embryo), pouze však ženám do 38 let včetně. Zdravotní kondice žen se přitom může velmi lišit, konečné zhodnocení, zda je žena schopna úspěšně podstoupit asistovanou reprodukci by tak mělo mnohem spíše záležet na posouzení konkrétní anamnézy odborným lékařem, než na striktní věkové hranici.

Důstojné podmínky
pro ženy, které chtějí dítě

V současné době musí žena, která chce počít dítě pomocí metod asistované reprodukce, podle zákona o specifických zdravotních službách doložit souhlas muže, který je jejím partnerem, u vdaných žen se však nezkoumá, zda jde o manžela dotyčné. Dochází tak k situacím, kdy sdělení muže o partnerství k budoucí matce je pouze účelové, například pokud je souhlas požadován od partnera, jenž fakticky nemusí být jejím manželem, i když tato žena může být současně vdaná. Tato situace nutí ty ženy, které partnera nemají, volit nedůstojnou a rizikovou cestu k otěhotnění. Zákon č. 373/2011 Sb., Zákon o specifických zdravotních službách, paragraf 6, odst. 1 vysloveně udává: „Umělé oplodnění lze provést ženě v jejím plodném věku, pokud její věk nepřekročil 49 let, a to na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto zdravotní službu hodlají podstoupit společně (dále jen „neplodný pár“). Žádost neplodného páru žádajícího o umělé oplodnění nesmí být starší než 6 měsíců; je součástí zdravotnické dokumentace vedené o ženě.“ Umožněním asistované reprodukce ženě bez souhlasu partnera by se ČR zařadila do skupiny evropských zemí, které od zákazu umělého oplodnění bez souhlasu partnera již ustoupily (jde o Velkou Británii, Belgii, Dánsko či Španělsko) a daly tak pozitivní signál k podpoře porodnosti.

Sociální aspekty
asistované reprodukce

U léčby neplodnosti nelze oddělit sociální aspekt od zdravotního. Je nelogické, že při úhradě zdravotními pojišťovnami není nijak zohledněno, zda je problém neplodnosti na straně ženy nebo jejího partnera, případně zda již jedno dítě s pomocí asistované reprodukce má a s léčbou tak začíná nanovo. O léčbu neplodnosti se přitom jedná vždy, když žena chce mít dítě, které bez asistence počít nemůže bez ohledu na to, zda již dítě má, či nikoli.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného
opatření

35. Hrazená prevence	
Popis	Zavedení nároku na zdravotními pojišťovnami hrazené širší preventivní vyšetření plodnosti pro ženy i muže od třiceti let věku.
Gesce (spolugesce)	MZd, (MPSV)

vlastním započítí IVF. Je nutné doplácet za léky ve formě injekcí, jejichž cena se pohybuje v řádech tisíců. Ženy mimo uvedené kategorie si musí hradit veškeré náklady samy.

¹⁴¹ ŘEZÁBEK, Karel. *Asistovaná reprodukce v České republice 2013*. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2013.

¹⁴² ŘEZÁBEK, Karel. *Asistovaná reprodukce v České republice 2013*. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2013.

36. Zvýšení věkové hranice, do které se na finanční úhradě cyklů asistované reprodukce podílejí zdravotní pojišťovny, z 38 na 43 let (včetně).	
Gesce (spolugesce)	MZd, (MPSV)
37. Navýšení počtu hrazených cyklů IVF ze zdravotního pojištění	
Popis	Navýšení počtu hrazených cyklů IVF ze zdravotního pojištění na čtyři hrazené cykly, a to tak, aby byly umožněny vždy čtyři pokusy k početí dítěte, nikoliv čtyři pokusy na ženu celkem. V případě úspěšného porodu by případná další léčba byla opět hrazená od začátku.
Gesce (spolugesce)	MZd, (MPSV)
38. Zahájení diskuse o roli mužů při léčbě neplodnosti a zohlednění úhrady asistované reprodukce ze zdravotního pojištění partnera.	
Gesce (spolugesce)	MZd, (MPSV)
39. Úhrada kompletní léčby při IVF	
Popis	Úhrada veškerých léčivých přípravků ze zdravotního pojištění při podstoupení IVF za splnění podmínek věku ženy a počtu hrazených cyklů.
Gesce (spolugesce)	MZd, (MPSV)
40. Úprava souhlasu muže u asistované reprodukce	
Popis	Umožnění asistované reprodukce ženám bez souhlasu muže u svobodných žen. Zároveň však nastolení povinnosti souhlasu manžela s asistovanou reprodukcí u vdaných žen. V současnosti je asistovaná reprodukce prováděna na základě žádosti ženy a muže, není ale specifikováno, jaký je poměr mezi těmito dvěma. Např. vdaná žena dnes může podstoupit umělé oplodnění bez vědomí manžela s jiným mužem.
Gesce (spolugesce)	MZd, (MPSV)

DOSTUPNÁ ANTIKONCEPCE

Interrupce a náklady
na antikoncepci

ČR se řadí mezi země s dlouhodobě liberální potratovou legislativou a dostupnými moderními antikoncepčními prostředky. V roce 1990 skončilo interrupcí 43 % těhotenství, v roce 2012 již jen 16 %.¹⁴³ Ačkoliv počet indukovaných potratů od roku 2003 do roku 2014 poklesl zhruba o jednu čtvrtinu, na 21 893, počet samovolných potratů se v tomto období vlivem zvyšujícího se věku matek zvýšil z 11 660 na 13 857. V roce 2014 ve více než polovině případů skončilo těhotenství potratem u žen v nejmladších věkových kategoriích a u žen starších 40 let. Umělé přerušení těhotenství je nejčastější u svobodných žen, u vdaných žen jejich počet mezi roky 2003 a 2014 významně poklesl. Vyšší míra uměle přerušovaných těhotenství je rovněž spojena s nižším vzděláním žen a vyšším počtem dětí.¹⁴⁴ Problémem spojeným s antikoncepčním chováním je nákladnost užívání moderních spolehlivých

¹⁴³ KAČEROVÁ, Eva. Statistika potratů zrcadlí společenské změny. *STATISTIKA&MY: MĚSÍČNÍK ČESKÉHO STATISTICKÉHO ÚŘADU*[online]. 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2013/12/statistika-potratu-zrcadli-spolecenske-zmeny/>

¹⁴⁴ KURKIN, Roman. Samovolných potratů v Česku přibýlo. *STATISTIKA&MY: MĚSÍČNÍK ČESKÉHO STATISTICKÉHO ÚŘADU*[online]. 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2016/01/samovolnych-potratu-v-cesku-pribylo/>

metod antikoncepce zejména pro mladistvé. Antikoncepce není zahrnuta do veřejného zdravotního pojištění, cena hormonální antikoncepce se pohybuje mezi 100–400 Kč na měsíc. Tato částka může, zejména pro mladé ženy a pro ženy s nízkými příjmy, představovat významný problém. Na problematiku antikoncepce by ale nemělo být nahlíženo jako na ženskou záležitost, muži nesmí být zbavováni odpovědnosti za plánování rodičovství. V tomto ohledu hraje významnou roli sexuální výchova a výchova k odpovědnému rodičovství pro chlapce i dívky.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

41. Zajištění alespoň jednoho druhu bezplatné antikoncepce pro mladistvé do 18 let.	
Gesce	MZd
42. Kvalitní sexuální výchova pro dívky a chlapce	
Popis	Vzdělávání v oblastech sexuální výchovy zaměřené na dívky i chlapce, aby došlo k posilování vědomí zodpovědnosti týkající se antikoncepce a plánování rodičovství.
Gesce	MŠMT

DŮSTOJNÉ PORODY

Kvalitní péče v těhotenství a při porodu

Důležitou součástí plánování rodiny jsou také otázky zdravotní péče v těhotenství, při porodu a v poporodním období. ČR patří k zemím s nejlepšími výsledky porodnické a neonatální péče na světě. Úmrtnost novorozenců v ČR klesla v letech 2000–2013 z 2,1 ‰ na 1,2 ‰ a je jedna z nejnižších v zemích OECD.¹⁴⁵ Klesá i úmrtnost žen, které umírají v souvislosti s těhotenstvím, porodem a šestinedělím (méně než deset případů na 10 tisíc narozených dětí). Více než 99,8 % porodů probíhá v lůžkových zařízeních.

Změny v oblasti porodní péče

Výzkumy však zároveň ukazují souvislost některých porodních komplikací s psychickým stavem hospitalizovaných žen.¹⁴⁶ Přestože se situace zlepšuje a ženy s bezrizikovým těhotenstvím například mohou od 1. ledna 2014 родit pouze s porodní asistentkou bez přítomnosti lékaře a je jim umožněno opustit porodnici dříve než 72 hodin po porodu,¹⁴⁷ v oblasti respektu ke svobodné volbě a k přáním rodících žen je potenciál k dalšímu zlepšení péče.¹⁴⁸ V ČR

¹⁴⁵ Vysoká kvalita péče o matku a dítě výrazně snižuje úmrtnost novorozenců i matek. *MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY* [online]. 2015 [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.mzcr.cz/dokumenty/vysoka-kvalita-pece-o-matku-a-dite-vyrazne-snizuje-umrtnost-novorozencu-i-matek_10484_3237_1.html

¹⁴⁶ TAKÁCS, L., E. KODYŠOVÁ a J. SEIDLEROVÁ. Souvislost psychosociálních aspektů perinatální péče s některými zákroky a zdravotními komplikacemi v průběhu porodu. *Česká gynekologie*. 2012, , 195-204. ISSN ISSN 1210-7832.

¹⁴⁷ Ministerstvo zdravotnictví ČR. *Věstník č. 8*. 2013, str. 2. dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/>

¹⁴⁸ TAKÁCS, L., J. MLÍKOVÁ SEIDLEROVÁ, L. ŠULOVÁ a S. HORÁKOVÁ HOSKOVCOVÁ. Social psychological predictors of satisfaction with intrapartum and postpartum care - what matters to women in Czech maternity hospitals? *Open Medicine*. 2015, (10), 119-127. ISSN 2391-5463. TAKÁCS, L., J. SEIDLEROVÁ, S. HORÁKOVÁ HOSKOVCOVÁ, L. ŠULOVÁ, I. ŠTĚTOVSKÁ, H. ZEJDOVÁ a M. KOLUMPKOVÁ. *Psychosociální aspekty v současném českém porodnictví: Kvalita perinatální péče*

chybí systém návazné péče, kdy by o ženu ideálně v těhotenství, při porodu i po porodu pečovala porodní asistentka, jako tomu je např. v Dánsku a Švédsku. Přestože současná dikce zákona umožňuje přijetí doporučených opatření, významnou bariérou na legislativní úrovni jsou vyhlášky o personálním a materiálním vybavení vydané Ministerstvem zdravotnictví. Ty mnohdy znemožňují poskytování zdravotní péče porodními asistentkami a to již na úrovni přiznávání registrace porodních asistentek, tedy formálně z důvodů nedostatečného věcného a technického vybavení.¹⁴⁹

Respekt k individuálním představám rodičů ohledně způsobu a okolností porodu

Jako zásadní se jeví přijmout taková opatření, která by vedla k důstojnějšímu a lidštvějšímu přístupu zdravotnického personálu při péči o těhotné a při porodech v porodnicích, zejména s ohledem na potřeby a hodnotovou orientaci rodiček. Těhotné ženy by měly být dostatečně informovány o všech možnostech poskytnutí péče při porodu, včetně jejich výhod a nevýhod a na základě toho mít možnost volit. Respekt k individuálním představám rodičů by měl být základním stavebním kamenem vztahu klient péče – zdravotník. Porodnice by měly zejména umožnit volbu poskytovatele péče při porodu (přítomnost porodní asistentky, kterou si rodička zvolila nebo i přivedla) a také volbu způsobu vedení porodu (práce s porodními plány) tak, aby se snížil počet lékařsky vedených porodů se zbytečnými medicínskými zásahy (např. urychlování porodů, nástřihy) a komplikacemi a podíl operativně ukončených porodů. Kvalitní péče v porodnicích by měla zahrnovat také dodržování práva na soukromí (včetně zvýšení počtu standardních pokojů pro max. 1–2 rodičky), minimalizování administrativní zátěže pro rodičky v době porodu, bezplatnou přítomnost otce u porodu a v neposlední řadě i kvalitní stravu vhodnou pro ženy v poporodním období.¹⁵⁰

Transparentní statistická data

Důležitým aspektem v oblasti důstojného porodnictví je také otázka sběru a publikace kompletních statistických dat z oblasti těhotenské, porodní a poporodní péče. Přístupnost takovýchto dat segregovaných dle regionů a zdravotnických zařízení klientkám poskytuje důležité informace a pomáhá tak uplatnit jejich právo na svobodnou volbu poskytovatele péče. Publikace statistických dat také poskytuje kvalitní zpětnou vazbu pro samotná zdravotnická zařízení a v neposlední řadě poskytuje možnost veřejné kontroly účelnosti vynakládání prostředků ze zdravotního pojištění.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

43. Zkvalitnění porodní a poporodní péče	
Popis	Zkvalitnění porodní péče v nemocnicích či porodnicích ve smyslu zvýšení soukromí rodiček, snížení administrativní zátěže během porodu, respektování přání rodiček v porodních plánech, redukce zbytných

očima rodiček. Praha: Vydavatelství Filozofické fakulty UK v Praze, 2012, s. 119. ISBN 978-80-7308-431-8.

¹⁴⁹ Více rovněž HOŘEJŠÍ, Adéla. Analýza současného stavu v porodnictví s ohledem na postavení porodních asistentek a možnosti svobodné volby žen 2012. Dostupné z: <http://normalniporod.cz/wp-content/uploads/2012/09/Pravni-analyza-postaveni-PA.pdf>

¹⁵⁰ V souladu s Úmluvou OSN o odstranění všech forem diskriminace. Dostupné z : <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen.pdf>

	medicínských zásahů i urychlování porodu, bezplatná přítomnost otců u porodu apod.
Gesce (spolugesce)	MZd, (MLP)
44. Transparentnost statistických dat	
Popis	Rozšíření sběru a zajištění publikace kompletních statistických dat z oblasti porodnictví, a to celkově, segregovaně podle regionů a podle jednotlivých zdravotnických zařízení.
Gesce (spolugesce)	MZd, (MLP)

PODPORA ZAPOJENÍ MUŽŮ DO PÉČE

Zapojení otců do péče

Zapojení obou partnerů do péče má nejenom velký význam pro funkčnost rodinných vztahů, ale i pro rozvoj dítěte¹⁵¹ a kvalitu života celé rodiny. V současnosti se ženy často obávají, že veškerá péče o rodinu a domácnost zůstane na nich, i když mají placené zaměstnání. Lze očekávat, že vyšší zapojení otců do péče o děti bude mít vliv na zvýšení porodnosti, protože s rovnoměrnějším rozdělením péče o děti budou tyto obavy rozptýleny. Zkušenosti ze Švédska dokazují, že rodiče, kteří se společně dělí o péči, mají druhé dítě zpravidla rychleji.¹⁵² Rovněž se ukazuje, že dcery zaměstnaných matek jsou častěji zaměstnané a naopak jejich synové se více podílí na péči o domácnost.¹⁵³ Právě zapojení mužů do péče o děti a domácnost umožní také proměnu společenských stereotypů, které se projevují například v přístupu na trh práce, kdy je žena často vnímána jako hlavní pečovatelka a naopak muž se ocitá pod tlakem na výkon jako hlavní živitel, bez ohledu na jejich reálná přání a aspirace.

Zájem na straně otců existuje

Z provedených výzkumů a studií vyplývá zvyšující se zájem otců zapojovat se do péče o dítě.¹⁵⁴ V šetření rodičů s malými dětmi z roku 2015 projevilo rozhodně zájem o otcovskou 41 % z nich a 40 % by zájem mělo za určitých podmínek.¹⁵⁵ Od střídání v pobírání rodičovského příspěvku, které je v současnosti zákonem umožněno, nicméně není nijak zvýhodněno, často

¹⁵¹ Např. ADLOUS, J. a G.M. MULLIGAN. Father's child care and children's behavioral problems. *Journal of Family Issues*. 2002, 23, 624-647.

HARRIS, K. M. a J. K. MARMER. Poverty, paternal involvement, and adolescent well-being. *Journal of Family Issues*. 1996, 17, 614-640.

FLOURI, E. a A. BUCHANAN. The role of father involvement in children's later mental health. *Journal of adolescence*. 2003, 26, 63-78.

SEWAR, R. R., D. E. YEATTS, L.K ZOTTARELLI a R.G. FLETCHER. Fathers taking parental leave and their involvement with children. *Community, work and family*. 2006, 9(1), 1-9.

Hana Hašková, Jiří MUDRÁK a Steven SAXONBERG. *Péče o nejmenší: Boření mýtů*. 1. Praha: SLON, 2013. ISBN 978-80-7419-114-5

¹⁵² studie L. Formánkové – Family Policy and Fertilization, T.Lappejan

¹⁵³ MCGINN, K., M. CASTRO a L. LINGO. Mums the Word! Cross-national Relationship between Maternal Employment and Gender Inequalities at Work and at Home. *Harvard Business School* [online]. [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/15-094_fd7498c4-a33c-45f2-9826-35012bcd87b9.pdf

¹⁵⁴ ILOM, VÚPSV 2015

¹⁵⁵ *Výzkum zájmu rodičů o motivační otcovskou dovolenou* [online]. KUCHAROVÁ, Věra a Kristýna PEYCHLOVÁ. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2016 [cit. 2016-08-10]. ISBN 978-80-7416-243-5. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/?p=news&id=359&site=default>

muže odrazuje ekonomická nevýhodnost. Rodinám s dětmi se nevyplácí, aby muž pobíral rodičovský příspěvek, jelikož má často vyšší výdělek ze zaměstnání, než žena. Navrhovaný „střídací bonus“ na překážku většímu zapojení mužů do péče o malé děti v podobě financí reaguje. Znamená by vytvoření takových podmínek, kdy by byla rodina s dětmi finančně zajištěna a zároveň byl aktivně vytvořen prostor pro větší zapojení se otce do péče.

OPATŘENÍ V REALIZACI

Parametry navrhovaného opatření

45. Zavedení otcovské poporodní		
Popis	Pro podporu účasti mužů na péči, zavedení týdenní dávky otcovské poporodní péče v prvních šesti týdnech po porodu dítěte za podmínek ekvivalentních k podmínkám PPM. Dávku otcovské poporodní péče lze čerpat paralelně s PPM tak, aby otec dítěte pomohl podpořit matku v náročném poporodní fázi a navázat intenzivní vztah se svým dítětem.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	zapojí-li se 94 % otců - 472 mil. Kč
	Dopady na rodiny	94 % otců získá zabezpečení v podobě náhrady příjmu
Aktuální stav přípravy	Novela zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Vláda návrh schválila 11. 5.2016; první čtení v PSP proběhlo 14. 9. 2016 na 49. schůzi, druhé čtení v PSP proběhlo 29. 11. 2016 na 53. schůzi.	
Gesce	MPSV	

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

46. Motivační střídací bonus		
Popis	Zavedení volitelného motivačního tříměsíčního „střídacího bonusu“ do tří let věku dítěte za podmínek ekvivalentních k podmínkám PPM pro druhého rodiče. Tento střídací bonus mohou získat ty rodiny, které se v péči o dítě alespoň na tři měsíce vystřídají. Jedná se o dávku nemocenského pojištění, předpokladem je tedy přerušování výdělečné činnosti v době pobírání.	
Finanční dopady	Dopady na veřejné rozpočty	- 2,19; 4,38; 6,57 mld. pro 3 varianty zapojení otců
	Dopady na rodiny	zejména kvalitativní i finanční, 20, 40 a 60 % otců získá podporu při rovnoměrnějším zapojení do péče o děti
Gesce	MPSV	

SNÍŽENÍ ROZDÍLŮ V ODMĚŇOVÁNÍ

Současná situace

Negativní dopady rozhodnutí pečovat o děti či závislé seniory lze spatřovat rozdílech mezi příjmy mužů a žen. V roce 2014 byl průměrný rozdíl v platech mužů a žen v EU-28 na úrovni 16 %, avšak v ČR činil 22 %. Šlo o třetí nejhorší výsledek v EU-28 za daný rok (větších nerovností v platech žen a mužů dosáhlo jen Estonsko a Rakousko).¹⁵⁶ V konkrétních částkách činil v roce 2014 rozdíl v průměrných příjmech žen a mužů cca 77 tisíc korun ročně, což je téměř

¹⁵⁶ Gender pay gap in unadjusted form. *Erostat* [online]. 2014 [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc340&plugin=1>

6,5 tisíc Kč měsíčně.¹⁵⁷ Možnost svobodně se rozhodnout, zda pečovat o své blízké nebo pracovat, by neměla být doprovázena obavami z finančních a kariérních dopadů této volby. Pečující osoby by měly mít zajištěny podmínky pro důstojný život nejenom při péči o své blízké, ale i po návratu na trh práce nebo odchodu do důchodu.

Negativní dopady na rodiny i stát

Platové nerovnosti udržují status quo dělby práce v rodinách i na pracovním trhu – umocňují tlak na muže jako hlavní živitele rodin, čímž je také odrazují od většího zapojení do péče o děti, a naopak udržují ženy dlouhou dobu mimo pracovní trh v čase rodičovství. Velká část kvalifikačního potenciálu žen se nevyužívá a dochází tak k plýtvání lidskými zdroji i zdroji státu, který na jejich vzdělání vynakládá prostředky.¹⁵⁸ Mimo to nižší ohodnocení práce žen snižuje průměrnou mzdu a reálnou cenu práce. Stát přichází kvůli nižším mzdám žen trvale nejen o část daňových odvodů, ale je také nucen více podporovat chudobou ohrožené ženy a jejich rodiny. Důsledkem nerovného odměňování je nejen nižší výdělek žen v produktivním věku, ale následně i jejich nižší starobní důchod a s tím spojené vyšší riziko chudoby žen v důchodovém věku.¹⁵⁹ Rozdíl důchodů žen oproti důchodům mužů činil v roce 2014 přibližně 19%.¹⁶⁰

Způsoby řešení problému

Jednotlivé příčiny nerovného odměňování a jejich podíl na výsledném rozdílu ve mzdě nebo platu, stejně jako konkrétní důvody, které vedou zaměstnavatele odměňovat nerovně, je potřeba podrobněji analyzovat. Jen jejich hlubší pochopení může přinést vhodné nástroje a umožní je vhodně zacílit. Klíčové je rovněž zapojení mužů do péče o děti a další rodinné příslušníky.

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Parametry navrhovaného opatření

47. Platová transparentnost	
Popis	Legislativní úprava zavádějící transparentnost v odměňování, tj. zavedení povinnosti pro zaměstnavatele s 50 a více zaměstnanými a) zveřejňovat agregovaná data o odměňování žen a mužů, b) zavádět plány v oblasti rovného odměňování v případě zjištění existence neodůvodněné nerovnosti.
Gesce	MPO, MPSV, MLP

¹⁵⁷ Zaostřeno na ženy a muže - 2015. ČSÚ [online]. 2015 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/4-prace-a-mzdy>

¹⁵⁸ Vincent CAROLE. Why Do Women Earn Less Than Men? A Synthesis of Findings from Canadian Microdata. *CRDCN Synthesis Series*. 2013.

¹⁵⁹ VOLEJNÍČKOVÁ, r. Genderové nerovnosti v odměňování a důchodech ČR. *Gender Studies* [online]. 2015 [cit. 2016-08-10].

¹⁶⁰ SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ: 5 - 1. Průměrná měsíční výše důchodů (stav k 31. 12.) [online]. [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20556865/300002155501.pdf/fb7992a4-4f9a-44e9-8dbd-c1c4751c7ec5?version=1.0>

Odborná komise pro rodinnou politiku

Odborná komise pro rodinnou politiku byla zřízena v září 2015. V průběhu tvorby strategického dokumentu byla rozdělena na několik týmů, které se věnovaly specifickým tematickým oblastem a na formulaci textu úzce spolupracovali se zaměstnanci a zaměstnankyněmi Odboru rodinné politiky a politiky stárnutí na MPSV. Celá komise se pak v rámci jednotlivých týmů pravidelně scházela v průběhu roku 2015 a 2016. V květnu 2016 byly uspořádány dva kulaté stoly s politiky, zástupci expertů, neziskového sektoru, zaměstnanců a zaměstnavatelů a rovněž bilaterální jednání s deseti kraji v červenci 2016.

PhDr. **Marie Čermáková**, vědecká pracovnice, **SOÚ AV ČR**, předsedkyně komise

Mgr. **Radka Dudová**, Ph.D., vědecká pracovnice, **SOÚ AV ČR**

Mgr. et Mgr. **Lenka Formánková**, Ph.D., vědecká pracovnice, **SOÚ AV ČR**

Ing. **Otakar Hampl**, Ph.D., vedoucí 3. pracovního týmu Odborné komise pro důchodovou reformu, **MZe**

PhDr. **Hana Hašková**, Ph.D., vědecká pracovnice, **SOÚ AV ČR**

Mgr. **Dalibor Holý**, ředitel Odboru statistiky trhu práce a rovných příležitostí **ČSÚ**

PhDr. **Simona Horáková Hoskocová**, Ph.D., psychologka, katedra psychologie, Filozofická fakulta, **UK v Praze**

Ing. **Jiří Horecký**, Ph.D., MBA, prezident **Unie zaměstnavatelských svazů ČR**

Doc. Ing. **Robert Jahoda**, Ph.D., Ekonomicko správní fakulta, **MU Brno**

Mgr. **Miroslav Jašurek**, vedoucí Oddělení analytického, **MŠMT**

Mgr. **Zuzana Jentschke Stöcklová**, náměstkyně pro sociální a rodinnou politiku, **MPSV**

Mgr. **Kateřina Jirková**, ředitelka Odboru sociální a rodinné politiky, **MPSV**

PhDr. **Klára Kalíšková**, Ph.D., ekonomka, **CERGE-EI**, výzkumnice think tanku IDEA (Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu), **VŠE**

RNDr. **Jiřina Kocourková**, Ph.D., Přírodovědecká fakulta **UK v Praze**

RNDr. **Tomáš Kučera**, CSc., Přírodovědecká fakulta **UK v Praze**

PhDr. **Věra Kuchařová**, CSc., vedoucí výzkumného týmu rodinné politiky, **VÚPSV**

Ing. **Radmila Malá**, zástupkyně ředitelky Odboru 14 – Financování kapitol státního rozpočtu I., **MF**

Ing. PhDr. **Marie Oujezdská**, ředitelka **Národního centra pro rodinu**

Ing. **Hana Popelková**, poradkyně Právního a sociálně ekonomického oddělení, **ČMKOS**

Prof. PhDr. **Ladislav Rabušic**, CSc., Fakulta sociálních studií, **MU Brno**

Prof. PhDr. **Steven Saxonberg**, Ph.D., Fakulta sociálních studií, **MU Brno**

Mgr. **Linda Sokačová**, ředitelka **Alternativa 50**

Ing. **Jiří Šatava**, ekonom, doktorand **CERGE-EI**, výzkumník think tanku IDEA (Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu)

Mgr. **Jiřina Kunášková**, ředitelka Odboru ochrany práv dětí, **MPSV**

Ing. **Štěpánka Tyburcová**, odbor zdravotních služeb, **MZd**

Mgr. **Michal Uhl**, sociolog a antropolog, doktorand Fakulty sociálních věd **UK v Praze**

Prof. Ing. **Alena Vančurová**, Ph.D., ekonomka, Katedra veřejných financí, **VŠE**

Mgr. **Petr Wija**, Ph.D., **Institut důstojného stárnutí Diakonie ČCE a FHS UK**

JUDr. **Lucia Zachariášová**, vedoucí Oddělení pro rovné příležitosti žen a mužů, **Úřad vlády**